

Strazbur, 7.mart 2013.godine

Povjerljivo
ACFC/OP/III(2013)003

**SAVJETODAVNI KOMITET OKVIRNE KONVENCIJE
ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA**

**Treće mišljenje o Bosni i Hercegovini,
usvojeno 7.marta 2013.godine**

IZVRŠNI SAŽETAK

Na Državnom i entitetskim nivoima kao i u nekim Kantonima na snazi su zakoni o nacionalnim manjinama. Međutim, implementacija ovih zakona i dalje ostaje slaba, posebno u oblasti kulture, obrazovanja, uspostavljanju efikasnih konsultacijskih i participacijskih mehanizama a prati ih nedostatak koordinacije između vlasti u pitanju kao i visoke granične vrijednosti koje se primjenjuju na neka od navedenih prava. Štaviše, konstantan neuspjeh Države da izmjeni i dopuni Državni Ustav znači da su osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama, zajedno sa drugim osobama koje se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od konstitutivnih naroda, i dalje lišene mogućnosti da se kandiduju na određene političke funkcije na Državnom nivou.

Popis iz 1991.godine još uvijek služi kao osnova za donošenje odluka koje imaju uticaj na nacionalne manjine iako se isti ne podudara sa trenutnom situacijom u Bosni i Hercegovini. Dok se novim Popisom koji je predviđen za oktobar 2013.godine planiraju dobiti novi podaci o sastavu bosanskog društva od vitalnog značaja je to da pitanja koja se odnose na pripadnost, religiju i jezike budu sastavljena na takav način da u potpunosti poštuju princip slobodnog i opcijskog izjašnjavanja kako bi se omogućilo jasno izražavanje više pripadnosti.

Pitanja koja se odnose na pripadnost i dalje predstavljaju liniju podjele u Bosni i Hercegovini. Političke debate su i dalje dominantne među konstitutivnim narodima. Političari imaju podijeljene stavove koji su praćeni medijima.

Segregacija u obrazovanju krši prava djece u pitanju i širi negativne poruke. Upotreba podijeljenih nastavnih planova i programa za istoriju, geografiju i vjeronauku je takođe štetno za dijaloge i interakciju sa djecom.

Iako je napravljen pomak u smislu da Romi imaju olakšan pristup dobijanju ličnih dokumenata, Romi se i dalje suočavaju sa visokom stopom nezaposlenosti, lošim pristupom socijalnoj pomoći, lošim zdravstvenim standardima i uslovima života. Romska djeca se takođe suočavaju sa ograničenim pristupom obrazovanju.

Pitanja koja se odmah moraju rješavati

Sva pitanja na predstojećem popisu vezana za etničku ili nacionalnu pripadnost trebaju biti opciona; u dogovoru s nacionalnim manjinama, osigurati da mogućnosti za samo-identifikaciju omogućuju jasno izražavaju više pripadnosti i identifikaciju s drugim grupama jednog od konstitutivnih naroda ili nacionalne manjine, unaprijed preduzeti mjere podizanja svijesti među pripadnicima nacionalnih manjina o popisu stanovništva i nastaviti napore kako bi se osiguralo njihovo efikasno ušće u popisnom procesu;

Brzo djelovati kada je u pitanju izmjena i dopuna Ustava, odnosno prije izbora 2014.godine, kao i drugih pravnih odredaba kako bi se eliminisalo izdvajanje "ostalih" uključujući osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama da se kandiduju za predsjedavajućeg i člana Doma naroda Bosne i Hercegovine, putem pristupa koji će na veći nivo dovesti participaciju i spriječiti dalje podjele i osigurati da su osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama direktno uključene i adekvatno konsultovane tokom tog procesa;

Kao prioritarno, preduzmite sve potrebne korake kako bi se uklonile segregacije u obrazovanju, posebno, ukinuti sve preostale slučajeve "dvije škole pod jednim krovom" i zamijeniti ih integrisanim obrazovanjem i raditi na tome kako bi se izbjeglo širenje formiranja jednonacionalnih škola u područjima gdje živi mješovito stanovništvo i uzeti u obzir iskustva u područjima gdje je se uspješno odvija intergisano obrazovanje;

Osigurati da se postojeće zajedničko jezgro nastavnih planova i programa primjenjuje u svim školama u Bosni i Hercegovini i proširiti predmete uključujući istoriju, geografiju i vjeronauku, uvesti inkluzivno i multi-perspektivno učenje tih predmeta;

Osigurati da se implementacija Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma i ostalih nacionalnih manjina finansira i ocjenjuje na odgovarajući način; osigurati da romska djeca nemaju prepreka pri upisu u školu jer nemaju lične dokumente; razviti daljnje prakse koje jačaju vezu između romskih porodica i škole, preduzeti odlučne mjere za poboljšanje implementacije akcionih planova za zapošljavanje Roma, zdrastvo i stanovanje i rješavanje situacije Roma koji žive u neformalnim naseljima.

SADRŽAJ

I. GLAVNI ZAKLJUČCI.....	5
Proces monitoringa.....	5
Opšti pregled implementacije Okvirne konvencije nakon prva dva kruga monitoringa.....	5
Institucionalni i pravni okviri.....	6
Jednakost i zaštita od diskriminacije.....	6
Odnosi između zajednica.....	7
Informacije i podaci o pripadnicima nacionalnih manjina.....	7
Situacija sa Romima.....	7
Vidljivost jezika i kultura manjinskih naroda.....	8
Nastava na jeziku manjina/ učenje manjinskih jezika.....	8
Učešće.....	9
II.ZAKLJUČCI PO POJEDINAČNIM ČLANOVIMA.....	10
Član 3 Okvirne Konvencije.....	10
Član 4 Okvirne Konvencije.....	15
Član 5 Okvirne Konvencije.....	20
Član 6 Okvirne Konvencije.....	23
Član 9 Okvirne Konvencije.....	26
Član 10 Okvirne Konvencije.....	28
Član 11 Okvirne Konvencije.....	29
Član 12 Okvirne Konvencije.....	30
Član 14 Okvirne Konvencije.....	34
Član 15 Okvirne Konvencije.....	36
Član 17 Okvirne Konvencije.....	42
Član 18 Okvirne Konvencije.....	43
III. ZAKLJUČCI.....	44
Pozitivni rezultati nakon prva dva kruga monitoringa.....	44
Pitanja koja zabrinjavaju nakon prva dva kruga monitoringa.....	45
Pitanja koja odmah treba rješavati.....	46
Dalje preporuke.....	47

**SAVJETODAVNI KOMITET OKVIRNE KONVENCIJE
ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA
TREĆE MIŠLJENJE O BOSNI I HERCEGOVINI**

1. Savjetodavni komitet usvojio je ovo mišljenje o Bosni i Hercegovini, u skladu sa članom 26. (1) Okvirne Konvencije i Pravilom 23. Rezoluciju (97) 10 Komiteta ministara. Rezultati se zasnivaju na informacijama sadržanim u Državnom izvještaju (u daljem tekstu: „Državni izvještaj“), koji je primljen 22. maja 2012. godine i drugim pisanim izvorima te na informacijama koje je Savjetodavni komitet dobio u kontaktima sa vladinim i nevladinim organizacijama u toku njegove posjete Sarajevu, Tuzli, Brčkom i Banja Luci, od 5. do 9. novembra 2012. godine.

2. Odeljak I u daljem tekstu sadrži glavne nalaze Savjetodavnog komiteta o ključnim pitanjima u vezi sa primjenom Okvirne konvencije u Bosni i Hercegovini. Ovi nalazi su detaljnije prikazani po pojedinačnim članovima u Odeljku II, koji obuhvata one odredbe Okvirne konvencije o kojima Savjetodavni komitet ima da postavi dopunska pitanja.

3. Oba odeljka sadrže obimna pozivanja na dodatke date na nalaze prvog kruga monitoring Okvirne konvencije, koji su sadržani u Prvom i Drugom mišljenju Savjetodavnog komiteta o Bosni i Hercegovini, usvojenim 27. maja 2004. godine i 9. oktobra 2008. godine u odgovarajućoj Rezoluciji Komiteta ministara, usvojenoj 11. maja 2005. godine

4. Zaključne primjedbe, sadržane u Odeljku III, mogle bi poslužiti kao osnova za predstojeće zaključke i preporuke Komitet ministara o Bosni i Hercegovini.

5. Savjetodavni komitet se raduje nastavku dijaloga sa organima vlasti Bosne i Hercegovine, kao i sa predstavnicima nacionalnih manjina i ostalih aktera uključenih u primjenu Okvirne konvencije. Kako bi se promovisao jedan inkluzivan i transparentan proces, Savjetodavni komitet snažno podstiče organe vlasti da ovo Mišljenje objave po njegovom prijemu. Savjetodavni komitet, takođe, državama članicama želi ukazati na to da je 16. aprila 2009. godine Komitet ministara usvojio nova pravila za objavljivanje Mišljenja Savjetodavnog komiteta i drugih dokumenata o monitoringu, s ciljem povećanja transparentnosti te razmjenjivanja podataka o rezultatima monitoringa i zaključaka između svih strana koje su uključene u ranoj fazi (Pogledati Rezoluciju CM / res (2009) 3 o izmjenama i dopunama Rezolucije (97) 10 o sistemu monitoringa iz članova 24-26 Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina).

I. GLAVNI REZULTATI

Proces monitoring

6. Bosna i Hercegovina je zauzela konstruktivan pristup procesu monitoringa u okviru Okvirne Konvencije. U junu 2011. godine, organi vlasti održali su u Sarajevu seminar o implementaciji Okvirne konvencije, na kojem su učestvovali predstavnici nacionalnih manjina i Savjetodavnog komiteta. Drugo mišljenje Savjetodavnog komiteta i Rezolucija Komiteta ministara prevedeni su na jedan od službenih jezika u zemlji. Savjetodavni komitet, međutim, sa žaljenjem primjećuje da Bosna i Hercegovina još uvijek nije dostavila prijedloge stručnjaka koji bi ispred Bosne i Hercegovine bili izabrani na listu stručnjaka prihvatljivih Savjetodavnom komitetu.

7. Savjetodavni komitet takode žali što je Državni izvještaj podnesen sa godinu dana zakašnjenja. Da bi pripremili ovaj Državni izvještaj, organi vlasti su konsultovali brojne institucije i organizacije, na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou kao i značajan broj opština gdje je zabilježen značajan broj nacionalnih manjina prilikom popisa iz 1991. godine a kontaktirano je nekoliko ne vladinih organizacija koje su aktivne u oblasti zaštite manjina. Dok s jedne strane pozdravlja uključivanje i doprinose raznih aktera, Savjetodavni komitet primećuje da se nisu odazvale sve relevantne institucije. Time se naglašava važnost osiguravanja da bi prilikom sledećih krugova monitoringa trebalo zauzeti jedan zajednički pristup, koji bi trebao biti zasnovan na bliskoj saradnji državnih, entitetskih i lokalnih organa vlasti.

Opšti pregled implementacije Okvirne konvencije nakon dva ciklusa monitoringa

8. Savjetodavni komitet primjećuje da je učenjen značajan napredak u donošenju zakona za zaštitu nacionalnih manjina na različitim nivoima nadležnosti u Bosni i Hercegovini. Tako su sada na snazi zakoni o nacionalnim manjinama na državnom i entitetskom nivou, zatim donošenje kantonalnih zakona za zaštitu nacionalnih manjina takode napreduje, neki gradovi i kantoni su takode učinili određene napore za podršku kulturnim aktivnostima nacionalnih manjina. Međutim, implementacija prava nacionalnih manjina je otežana zbog nedostatka koordinacije različitih nivoa vlasti u pitanju, od kojih su mnogi prikazali malo osjećaja odgovornosti za promovisanje prava pripadnika nacionalnih manjina. Postoje visoki zahtjevi koji moraju biti ispunjeni kako bi lokalne vlasti ispunile svje obaveze vezane za implementaciju određenih prava manjina a koji opet u velikoj mjeri zavise od političke volje vlasti u područjima gdje žive pripadnici nacionalnih manjina. Iako je za pohvalu osnivanje savjetodavnih mehanizama za nacionalne manjine na državnom i entitetskom nivou te u nekim kantonima, problemi u postupcima organizacije sastanaka tih mehanizama i nedostatak interesa koji se pokazao u njihovom radu i među njihovim parlamentarnim kolegama ograničavaju kapacitet tih tijela da utiču na rad vezan za nacionalne manjine.

9. Sveukupno, prilikom donošenja odluka malo se obraća pažnja na potrebe pripadnika nacionalnih manjina. To je uglavnom iz razloga što još uvijek postoji jaka tendencija među političarima da predstave interese različitih konstitutivnih naroda ¹jedne naspram drugih, a ne da traže ili obrate pažnju na zajedničke interese svih građana. Ovaj pristup otežava napore za izgradnju zajedničkog građanskog identiteta² što je direktno u suprotnosti s duhom promovisanja uzajamnog poštovanja, razumijevanja i saradnje koja je u središtu odredaba Okvirne konvencije, i jako je štetan za sve građane i potkopava napore za poboljšanje situacije pripadnika nacionalnih manjina.

---

¹ U Preambuli Ustava Bosne i Hercegovine Bošnjaci, Hrvati i Srbi su definisani kao pripadnici konstitutivnih naroda što stvara bitne razlike izme u njih i takozvanih "Ostalih".

² U ovom smislu, tako e pogledati paragraph 7. Preporuke 1735(2006) koju je Parlamentarna skupština Vije a Evrope usvojila 26. januara 2006. godine.

Institucionalni i zakonodavni okvir

10. Nastavlja se neuspjeh u izmijeni državnog i entitetskog ustava što znači da je pripadnicima nacionalnih manjina, zajedno s drugim osobama koje se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda, još uvijek uskraćena mogućnost pristupanja određenim političkim dužnostima. Etnička raspodjela koja je navedena u odredbama entitetskog ustava za dodjelu niza drugih političkih dužnosti ostavlja malo prostora za efikasno učešće pripadnika nacionalnih manjina.

11. Nakon donošenja zakona o nacionalnim manjinama na državnom i entitetskom nivou, u Kantonu Sarajevo i Tuzla su na snazi novi zakoni o nacionalnim manjinama. Međutim, implementacija svih tih zakona i dalje je slaba, pogotovo u smislu podrške za nacionalne manjine, kulturi, obrazovanju i uspostavljanju efikasnih mehanizama za konsultacije i učešće.

12. Problemi koordinacije i jasnoće u podjeli nadležnosti između države, entiteta, kantona i lokalnog nivoa vlasti o pitanjima koja se odnose na nacionalne manjine znači da veći dio organa vlasti ima jako malo osjećaja odgovornosti za zaštitu nacionalnih manjina, te isto predstavlja izazov za jednak tretman osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama u cijeloj zemlji. S obzirom na složenu institucionalnu strukturu Bosne i Hercegovine, veoma je važno poboljšati koordinaciju i jasnoću u ovom području.

Jednakost i zaštita od diskriminacije

13. Sveobuhvatni antidiskriminacijski zakon iz 2009. godine koji je stupio na snagu nakon Zakona o sprječavanju svih oblika diskriminacije je dobrodošao, iako se čini da postoji malo javne svijesti o važnosti ovog zakona kao i o pravnim lijekovima koji se nude u slučajevima gdje se diskriminacija javlja. Postoji nedostatak sistematičnog, sveobuhvatnog pristupa slučajevima koji mogu uključivati diskriminaciju štaviše to znači da se i direktna i, posebno, indirektna diskriminacija ne mogu adekvatno uzeti u obzir.

14. Ustavi Bosne i Hercegovine i entiteta, još uvijek razlikuju Bošnjake, Hrvate i Srbe, kao konstitutivne narode, i "ostalih". Ova razlika je vrlo problematična. Izraz "ostali" je dvosmislen u tome što obuhvata i pripadnike nacionalnih manjina i osobe koje nisu niti pripadaju nacionalnoj manjini, niti se izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda. To je štaviše uvredljivo za osobe koje su obilježene dovodi u nezgodnu situaciju u odnosu na konstitutivne narode.

Odnosi između zajednica

15. Pitanja se odnose na etničku pripadnost i dalje stvaraju linije podjele u Bosni i Hercegovini, a politički lideri su malo učinili da bi podstakli osjećaj zajedničke pripadnosti ili zajednički građanski identitet. Ipak, pilot popis stanovništva čini se da će dati neke ohrabrujuće znakove da je opšta populacija možda napredovala izvan zaslijepljenih gledišta mnogih političkih lidera u tom pogledu.

16. Iako su se fizički napadi protiv manjinskih povratnika u posljednjih nekoliko godina smanjili, dešavali su se brojni napadi na vjerske objekte i mjesta. U političkim debatama, štaviše, i dalje dominiraju pitanja koja se tiču odnosa između tri konstitutivna naroda, a političari često imaju podijeljene stavove. Ovakvi stavovi su zauzeti i pojačani su u medijima.

17. Za djecu, te negativne poruke se šalju kroz segregaciju u školama, što se događa kroz nastavak postojanja "dvije škole pod jednim krovom" i kroz rastuće trendove prema stvaranju jednonacionalnih

škola. Iako su dobro poznati razlozi za uvođenje istih u Bosni i Hercegovini, njihovo održavanje u praksi je dugoročno neodrživo i direktno je u suprotnosti s razvojem duha tolerancije, međusobnog razumijevanja i saradnje što je jedno od osnova Okvirne konvencije.

Stapanjem religijske i etničke pripadnosti i instrumentalizacije u javnim raspravama, kao i u školama takođe služi da produži već postojeće podjele u bosanskom društvu.

Informacije i podaci o pripadnicima nacionalnih manjina

18. Posljednji popis stanovništva, iz 1991.godine, još uvijek služi kao osnova za mnoge odluke koje utiču na nacionalne manjine, iako isti više ne odgovara trenutnoj stvarnosti u Bosni i Hercegovini. Pozdravljaju se naponi iz 2009.godine da se izgradi preciznija slika o veličini i položaju romske zajednice, u nekim dijelovima zemlje još uvijek visok broj romskih domaćinstava koji ne žele ne želi biti dokumentovani i nisu učenjeni naponi kako bi se napravila procjena, broj i potreba drugih nacionalnih manjina u zemlji. Uopšteno, trenutni nedostatak pouzdanih, ažuriranih informacija dovodi do toga da je donošenje političkih odluka u pogledu nacionalnih manjina neadekvatno; treba više koristiti nezavisne istraživačke podatke i razviti ciljne mjere za promovisanje potpune i efikasne jednakosti osoba koje su pripadnici nacionalnih manjina.

19. Odgođeni popis koji je sada planiran za oktobar 2013.godine, treba obezbjediti slobodne, ažurirane podatke o sastavu bosanskog društva danas. Međutim, bitno je da popisna pitanja koja se tiču etničke pripadnosti, religije i jezika stanovništva budu pravilno osmišljena, uz konsultacije s predstavnicima nacionalnih manjina, na način koji će osigurati potpuno poštivanje načela slobodne i opcijske samoidentifikacije, kako bi se omogućilo izjašnjavanje u slučajevima gdje se izražava više pripadnosti. U pripremu i organizaciju popisa zajedničkim naporima se moraju uključiti i nacionalne manjine.

Situacija Roma

20. U proteklih nekoliko godina urađeno je mnogo toga u smislu osiguravanja ličnih dokumenata za Rome, i postignut je ohrabrujući napredak u ovom području. Međutim, nedostatak slobodnog i univerzalnog sistema registracije rođenih znači da još uvijek postoji niz prepreka za registraciju rođenja odnosno upisa u matične knjige rođenih, posebno za Rome, te se nedostatak ličnih dokumenata još uvijek navodi kao jedan od glavnih uzroka što se romsko stanovništvo suočava sa nedovoljnim pristupom drugim pravima.

21. Kao dio učešće Bosne i Hercegovine u Dekadi inkluzije Roma, vlasti su usvojile Akcione planove za Rome u oblasti zdravstva, zapošljavanja i stanovanja. To uključuje niz pozitivnih mjera za otklanjanje nejednakosti sa kojima se Romi suočavaju u tim oblastima. Međutim, ozbiljni nedostatak u dizajniranju i provođenju ovih mjera smanjuje njihovu učinkovitost, a Romi i dalje pate zbog vrlo visokih stopa nezaposlenosti, nedostatka pristupa socijalnom osiguranju, loših zdravstvenih i životnih uslova. Romska djeca se suočavaju da konstantnom nejednakosti u pogledu na pristup obrazovanju, niskim stopama upisa i nepismenosti i visokom stopom isključenja. Dok se preduzima veliki broj mjera za poboljšanje pristupa romske djece u škole, te mjere su ipak nedovoljne i njihov uspjeh uveliko zavisi od stepena predanosti i povjerenja koji oni stvaraju.

22. Predrasude prema Romima i dalje postoje. To dodatno pogoršava probleme s kojima se susreću u pristupu socijalnim pravima, neki Romi su u izvještajima navodili da im je na osnovu njihove etničke pripadnosti odbijena zdravstvena njega čak i u izvanrednim situacijama.

Vidljivost jezika i kultura nacionalnih manjina

23. Veliki fokus u političkim sferama na situaciju konstitutivnih naroda znači da su pripadnici nacionalnih manjina i dalje marginalizovani tokom javnih rasprava. Oni takođe pate od niskog stepena vidljivosti u medijima, uprkos zakonskim odredbama koje zahtijevaju da javni emiteri u raspored emitovanja emisija uvedu specifične programe za nacionalne manjine i da u emisijama koje se emituju sedmično posvete pažnju pitanjima koja se odnose na nacionalne manjine. Mogućnost postavljanja radio stanice namijenjene pripadnicima nacionalnih manjina nije razmotrena. I dalje ostaje ograničena podrška kulturnim aktivnostima organizacija i udruženja nacionalnih manjina.

24. Pragovi navedeni u odredbama državnog zakona o nacionalnim manjinama koji uređuje korištenje jezika nacionalnih manjina u dijalogima sa opštinskim vlastima i prikaz topografskih informacija i dalje ostaju visoki, osim ako nacionalna manjina predstavlja apsolutnu ili relativno većinsku populaciju. Državni zakon štaviše ne predviđa da je opština u mogućnosti izabrati da li će odobriti korištenje jezika nacionalnih manjina za gore navedene svrhe, osim ako jedna trećina relevantne populacije pripada nacionalnoj manjini. Dok su entitetski zakoni fleksibilniji, još uvijek ne postoje slučajevi u kojima je opština preduzela korake kako bi se omogućilo korištenje manjinskih jezika u kontaktu s njima i postoji vrlo malo mjesta gdje su topografski znakovi prikazani na manjinskim jezicima.

25. Izrada priručnika o nacionalnim manjinama za upotrebu u školama u posljednjih nekoliko godina je dobrodošla, iako je korištenje priručnika, do sada, bilo relativno ograničeno i u praksi a jezici i kulture nacionalnih manjina ostaju zanemareni u školskim planovima i programima.

Nastava na manjinskim jezicima/ učenje manjinskih jezika

26. Zahtjevi propisani zakonom odnosno odredbe vezane za nastavu na jezicima manjina nisu promjenjeni od drugog mišljenja Savjetodavnog komiteta, a i dalje su visoki, bez obaveze da se osigura nastava na manjinskim jezicima, osim ako učenici koji pripadaju relevantnim nacionalnim manjinama čine trećinu školske populacije. U praksi, ovi zahtjevi nisu ispunjeni nigdje u Bosni i Hercegovini. Što se tiče učenja manjinskih jezika kroz dodatne, fakultativne nastave, vrlo malo škola je uvelo takvu vrstu nastave i većina učenika manjinske jezike uči kroz van školske aktivnosti.

27. Nedostatak odgovarajućih udžbenika, nastavnih materijala, kvalifikovanih nastavnika i raspolaganje prostorijama još više otežava napore nacionalnih manjina da unaprijede učenje jezika nacionalnih manjina i ostavlja ih u situacijama u kojima u velikoj mjeri zavise od podrške svojih matičnih država.

Učešće

28. Vijeća nacionalnih manjina sada djeluju ne samo na državnom nivou nego i na nivou oba entiteta ali i u Tuzlanskom i Sarajevskom kantonu. Međutim, javili su se neki problem prilikom sastava ovih vijeća naime zbog politizovanja procedura imenovanja u državnom vijeću i velikog broja članova predviđenih u Vijeću Federacije. Ti problemi, zajedno s nedostatkom interesa o njihovom radu i njihovih parlamentarnih sagovornika, ograničili su sposobnosti vijeća da utiče na aktivnosti i poslove koji se tiču nacionalnih manjina. Takođe su zabilježeni problemi u vezi transparentnosti imenovanja u romske zajednice, što utiče na njihovu reprezentativnost.

29. Nakon izbora za 35. predstavnika nacionalnih manjina na lokalnim izborima 2008. godine, zabilježen je značajan pad u 2012. godini, gdje je izabrano samo 29 zastupnika nacionalnih manjina. Uzroke tog pada treba analizirati u bliskoj saradnji sa pripadnicima nacionalnih manjina, s ciljem prevladavanja bilo kakve poteškoće utvrđene prije sledećih lokalnih izbora.

II. NALAZI PREMA POJEDINAČNIM ČLANOVIMA

Član 3. Okvirne konvencije

Područje primjene

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

30. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao vlasti da usvoje fleksibilan pristup u pogledu na opseg primjene Okvirne konvencije i da razmotre, po potrebi, primjenu iste na grupe osim onih koje su priznate u državnom zakonu o pravima nacionalnih manjina. Savjetodavni komitet je takođe pozvao vlasti da prioritarno riješe probleme s kojima se suočavaju Romi i pripadnici drugih nacionalnih manjina čiji je pravni status bio neizvjesan.

Sadašnja situacija

31. Savjetodavni komitet primjećuje da je prema Državnom Zakonu o pravima nacionalnih manjina³ opseg pojma "nacionalnih manjina" ograničen na građane⁴ čime se pojačavaju ograničenja a sličan tekst se koristi i u relevantnim zakonima entiteta⁵. Štaviše, u državnim zakonima postoji 17 priznatih nacionalnih manjina⁶ priznavanje osoba koje pripadaju nekim drugim nacionalnim manjinama je uslovljeno ispunjavanjem istih kriterija kao i priznate nacionalne manjine uključujući i one koji već imaju državljanstvo.

32. Savjetodavni komitet ponovno skreće pažnju na činjenicu da su sukobi u regiji i njihove posljedice mnoge osobe ostavili bez jasnog pravnog statusa, i da ovakva situacija posebno utiče na Rome. Iako je postignut napredak ka izdavanju ličnih dokumenata Romima (pogledajte u nastavku, na osnovu člana 4), to pitanje još uvijek nije u potpunosti riješeno, nego je, pak, stvorilo poteškoće u vezi sa dobijanjem potvrde o državljanstvu. Savjetodavni komitet smatra da vlasti te teškoće trebaju imati u vidu prilikom razmatranja vlastitog opsega primjene manjinskih prava u Bosni i Hercegovini, a posebno trebaju osigurati da Romi čije državljanstvo nije potvrđeno ne budu uskraćeni od zaštite koju pruža Okvirna konvencija.

Preporuka

---

³ **lan 3. Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina iz 2003.godine.**

⁴ **Savjetodavni komitet primjećuje da je dana 23. septembra 2011.godine Ustavni sud Bosne i Hercegovine proglasio neustavnim članove 17. i 39. (1) Zakona o državljanstvu Bosne i Hercegovine, koji su propisivali da dobrovoljno sticanje državljanstva druge države može dovesti do gubitka državljanstva Bosne i Hercegovine, ako ne postoji meunarodni ugovor između Bosne i Hercegovine i drugih država. Nakon neuspjeha državnog parlamenta da dopune relevantne odredbe, Ustavni sud je 23. Septembra 2012.godine donio odluku o prestanku važenja.**

⁵ **Zakon o pravima nacionalnih manjina u Republici Srpskoj iz 2004.godine i Zakona o pravima nacionalnih manjina Federacije Bosne i Hercegovine iz 2003.godine.**

⁶ **Stav 2. člana 3. Zakona glasi: "Bosna i Hercegovina mora zaštititi položaj i ravnopravnost pripadnika nacionalnih manjina: Albanci, Crnogorci, esiri, Talijani, Židovi, Mađari, Makedonci, Nijemci, Poljaci, Romi, Rumunji, Rusi, Rusini, Slovaci, Slovenci, Turci, Ukrajinici, i drugih koji ispunjavaju uslove iz stava 1. ovoga člana."**

33. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti da zauzmu fleksibilan pristup u pogledu područja primjene Okvirne konvencije, u skladu sa izvještajem Venecijanske komisije o pravima nedržavljana i manjina⁷ i da razmotre, prema potrebi, primjenu Okvirne konvencije i na one grupe koje nisu obuhvaćene državnim Zakonom o nacionalnim manjinama.

Osobe koje pripadaju konstitutivnim narodima u situaciji kada predstavljaju manjinu

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

34. U prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao Bosnu i Hercegovinu da razmotri, u dogovoru s onima kojih se to tiče, i pripadnicima konstitutivnih naroda pruži mogućnost da uživaju u zaštiti iz Okvirne konvencije, kao dodatni alat koji će odgovoriti na njihove specifične potrebe.

Sadašnje stanje

35. Savjetodavni komitet primjećuje da se pripadnici konstitutivnih naroda koji žive u područjima gdje ne pripadaju većini i dalje suočavaju sa diskriminacijom u svakodnevnom životu, uključujući kroz pristup zaposlenju i pravu na penziju. Dok pozdravlja stupanje na snagu sveobuhvatnog antidiskriminacijskog zakonodavstva (pogledati ispod, član 4.), to samo po sebi neće biti dovoljno za otklanjanje ukorijenjene i široke diskriminacije osoba koje se nalaze u ovoj situaciji. Savjetodavni komitet primjećuje da osiguranje zaštite pripadnika konstitutivnih naroda u manjinskoj situaciji prema odredbama Okvirne konvencije, od slučaja do slučaja, može biti dodatni alat za rješavanje problema s kojima se te osobe suočavaju a bez toga dolazi do slabljenja njihovog statusa kao konstitutivnih naroda, što osobama u takvoj situaciji nije u interesu. Nadalje se ističe da bi takav pristup bio u potpunosti u skladu sa odredbama Okvirne konvencije.

Preporuka

36. Savjetodavni komitet podstiče organe vlasti da razmotre, u uskoj suradnji sa onima kojih se to tiče, širu primjenu Okvirne konvencije na pripadnike konstitutivnih naroda u manjinskoj situaciji. Savjetodavni komitet primjećuje da ovaj pristup može biti ispitan od slučaja do slučaja.

Nacionalne manjine u državnim i entitetskim ustavima

Preporuka iz prethodna dva kruga monitoringa

37. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti da razmotre uvođenje, na ustavnom nivou, adekvatnije terminologije koja se odnosi na nacionalne manjine, oslanjajući se na terminologiju korištenu u državnim i entitetskim zakonima o nacionalnim manjinama, da bi se okončala njihova isključenost iz javnih poslova.

Sadašnje stanje

38. Iako su dobrodošli svi zakoni koji su izričito posvećeni nacionalnim manjinama u Bosni i Hercegovini - uključujući nove zakone koji su usvojeni na nivou opština (pogledati ispod, član 5) – i koji se izričito odnose na nacionalne manjine, Savjetodavni komitet sa žaljenjem primjećuje da nije došlo do promjena u jeziku koji se koristi na ustavnom nivou a koje se odnose na nacionalne manjine. Ustav Bosne i

---

⁷ *Evropska komisija za demokratiju putem prava, Izvještaj o pravima nedržavljana i manjinskih prava, usvojen 15-16. decembra 2006. godine CDL-AD (2007) 1.*

Hercegovine i entiteta, još uvijek prave razliku između Bošnjaka, Hrvata i Srba, kao konstitutivnih naroda, i "ostalih". Savjetodavni komitet primjećuje da je ponovno korištenje termina "ostali" problematično iz više razloga, naime: nacionalne manjine nisu priznate kao takve, na ustavnom nivou, pojam "ostali" se može shvatiti kao uvredljiv i te osobe dovesti u situaciju ispod konstitutivnih naroda, pojam je dvosmislen u tome što se odnosi i na pripadnike nacionalnih manjina i na osobe koje ne pripadaju nacionalnoj manjini, niti se izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda.

39. Savjetodavni komitet primjećuje da presuda Evropskog suda za ljudska prava⁸ u slučaju Sejdić i Finci zahtijeva izmjene i dopune Ustava Bosne i Hercegovine. Neophodan proces provođenja ove presude stvara mogućnost ispravke jezika koji se odnosi na nacionalne manjine u Ustavu Bosne i Hercegovine.

Preporuka

40. Savjetodavni komitet ponovno poziva organe vlasti da uvedu odgovarajuću terminologiju na ustavnom nivou koja se odnose na nacionalne manjine, te ih u ovom kontekstu poziva da se oslone na terminologiju koja se koristi u državnom, entitetskim i kantonalnim zakonima o nacionalnim manjinama.

Pravo na izjašnjavanje

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

41. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je izrazio zabrinutost što se u svakodnevnom životu u Bosni i Hercegovini vrlo često otvoreno poziva na etničku pripadnost pojedinaca, posebno u kontekstu pristupa političkim funkcijama i poslovima u javnoj službi, a da se ne pruža nikakva zaštita prava pojedinca da slobodno bira da se prema njemu ophode ili ne ophode kao prema pripadniku određene etničke grupe, te je pozvao vlasti da osiguraju da će u relevantnim zakonima biti osigurana zaštita ličnih podataka.

Sadašnje stanje

42. Iako priznaje važnost dostupnosti podataka o etničkom porijeklu (pogledati komentare u vezi s članom 4. U nastavku), Savjetodavni komitet ponovno podsjeća da osoba ima pravo da bude ili ne bude tretirana kao osoba koja pripada određenoj etničkoj grupi, kako je navedeno u članu 3. Okvirne konvencije, što se u potpunosti mora poštovati⁹. U tom kontekstu, komitet primjećuje da se etnička pripadnost pojedinaca i dalje se vrlo često pominje u Bosni i Hercegovini, naročito kada se radi o pristupu političkim pozicijama i zapošljavanju u javnim institucijama. Izborni zakon i dalje od kandidata za izvjesne pozicije zahtijeva da se izjasne o svojoj etničkoj pripadnosti što predstavlja problem s pozicije člana 3 Okvirne konvencije. Iako Savjetodavni komitet shvata da je ovo rezultat sistema koji je uspostavljen Dejtonskim sporazumom, a koji je pomogao da se okonca oružani sukob, komitet je ipak duboko zabrinut zbog ove situacije.

Preporuka

---

⁸ *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine*, aplikacija broj 27996/06 i 34836/06, presuda od 22. Decembra 2009. godine (Veliko vijeće), pogledajte u nastavku, lan 4 – Diskriminacija u pristupu političkim pozicijama.

⁹ U tom kontekstu, tako e pogledati, *Tematski Komentar Savjetodavnog komiteta N ° 2*, u inkovito sudjelovanje pripadnika nacionalnih manjina u kulturnom, društvenom i ekonomskom životu i javnim poslovima, usvojen 27. Februara 2008. godine, paragraf 152 (Dodatak), i njegov *Tematski Komentar N ° 3*, koji se odnosi na jezi na prava pripadnika nacionalnih manjina u okviru Konvencije, usvojene 24. Maja 2012. godine, stavovi 16-18.

43. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti da preduzmu odlučne mjere kako bi se osiguralo pravo na slobodanu i opcijску samoidentifikaciju, kako je zagarantovano članom 3. Okvirne konvencije koji bi u potpunosti trebalo da se poštuje i da se uredno primjenjuje u praksi.

Popis stanovništva

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

44. U svojim prethodnim praćenja ciklusa, Savjetodavni komitet je naglasio da je budućnost Popis treba napraviti na pitanja odnose na etničkoj i nacionalnoj pripadnosti, preporučene dodatne mogućnosti da se samo-identifikacije ne bi trebao biti ograničen na pripadnost bilo s jednom od konstitutivnih naroda ili s nacionalnom manjinom i ohrabrio vlasti da promiču raspravu u društvu općenito na ovu temu.

Sadašnje stanje

45. Savjetodavni komitet izražava interes za popis stanovništva u Bosni i Hercegovini koji je planiran za oktobar 2013.godine – pri popis koji se provodi od 1991.godine - iako duboko žali što je popis bio izložen značajnom kašnjenju zbog, između ostalog, teškoća u donošenju potrebnih zakonskih propisa. Očekuje se da će Popis stanovništva pružiti ažurirane informacije o stanovništvu Bosne i Hercegovine, po prvi put od kraja rata, uključujući i podatke podijeljene po etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i jeziku. Popisni obrasci su prevedeni, u svrhu informisanja, na jezike svih 17 nacionalnih manjina, zajedno s podacima na tim jezicima. Savjetodavni komitet pozdravlja činjenicu da su tokom pilot-popisa stanovništva provedenog u 60 lokaliteta u oktobru 2012.godine, pitanja koja se odnose na etničku pripadnost i religiju bila opciona a za ovu kategoriju predstavljena je polu otvorena lista. Popisivači su dobili upute da ne čitaju razne predefinisane odgovore a pojedincima je bilo omogućeno da se slobodno izjasne etničkom porijeklu i vjerskom uvjerenju ili da na to pitanje uopšte ne odgovore¹⁰. Međutim, Savjetodavni komitet sa zabrinutošću zapaža da je malo učinjeno u pogledu konsultacije sa nacionalnim manjinama kada je u pitanju sadržaj popisnog obrasca pilot-popisa stanovništva, što je dovelo do određenog gubitka povjerenja u popisni procesi između pripadnika nacionalnih manjina. Komitet pozdravlja zainteresovanost Agencije za statistiku da bliže sarađuje sa državnim Vijećem za nacionalne manjine o konačnom popisnom upitniku.

46. Što se tiče sadržaja pitanja koja se odnose na etničku pripadnost, vjeroispovijest i jezik i različite opcije dostupne za odgovore na ta pitanja, Savjetodavni komitet primjećuje da nije moguće označiti više okvira za bilo koje od pitanja vezanih za samoidentifikacije tokom pilot popisa stanovništva, iako je bilo više odgovora za druga pitanja. Osim toga, nije bilo moguće označiti jednu kućicu iz unaprijed definisanog popisa i odrediti dodatnu etničku pripadnost u prostoru koji je predviđen za slobodne

---

¹⁰ Pitanja u vezi nacionalnosti uključuju četiri predefinisane opcije: "Bošnjak", "Hrvat", "Srbin" i "Neopredjeljen" i prostor u kojem se može izraziti bilo koja druga etnička pripadnost. Isto tako, pitanje koje se tiče religije uključuje šest unaprijed definisanih mogu nosti: "islamska", "katolička", "pravoslavna", "agnostik", "ateist" i "Neopredjeljen" i prostor u kojem se može izraziti bilo koje drugo vjersko uvjerenje od strane ispitanika.

odgovore¹¹. Savjetodavni komitet je zabrinut jer ova situacija može stvoriti zbrku u slučajevima kada se osoba izjašnjava da je pripadnik više etničkih grupa, pa čak i može ih odvratiti od izjašnjavanja o pripadnosti uopšte. To naglašava važnost da pojedince u ovoj situaciji budu u mogućnosti izraziti svoje višestruke etničke identitete kao integralni dio procesa, slobodno i dobrovoljno, te nakon što se ovaj faktor uzme u obzir u kasnijim analizama relevantnih podataka. Savjetodavni komitet naglašava, štaviše, da u skladu sa preporukama UNECE i Eurostata¹² popisna pitanja koja se odnose na etničku pripadnost moraju biti neobavezna i otvorena, a da uključuju mogućnost višestrukih pripadnosti, kako bi popisni podaci efikasno predstavili lični izbor svakog pojedinca.

47. Savjetodavni komitet je takođe shvatio da se pojmovi poput "katolici" i "pravoslavci", koji su unaprijed definisane kategorije na popisnom obrascu, u Bosni i Hercegovini shvataju uopšteno odnosno da se odnose na dominantne crkve u zemlji (tj. Rimokatolička i Srpska pravoslavna crkva), te da će se osobe koje pripadaju jednoj od drugih grana tih religija (kao što su ukrajinski grčki katolici ili ruski pravoslavci) isto navesti spontano. Savjetodavni komitet smatra da se u tom smislu rezultati pilot popisa trebaju pažljivo analizirati, kako bi se ocijenilo u kojoj mjeri je ova pretpostavka nastala u praksi i da li su u popisnom upitniku uvedene bilo kakve promjene kako bi se izbjegla zabuna.

48. Savjetodavni komitet pozdravlja činjenicu da Agencija za statistiku tražila da saraduje s državnim Vijećem nacionalnih manjina kako bi se osiguralo da su, tokom cijelog popisa stanovništva, pripadnici nacionalnih manjina prisutni u opštinskim komitetima i među popisivačima, posebno u područjima gdje su nacionalne manjine prisutne u značajnom broju. Komitet napominje da ove mjere mogu pomoći da se poveća povjerenje pripadnika nacionalnih manjina u popisni proces i napominje da je to posebno važno za Rome, koji često nerado deklariraju svoju pripadnost (u tom smislu, takođe u nastavku pogledati, Član 4.). nadalje, naglašava važnost osiguravanja da su svi popisivači potpuno obučeni obavijestiti ispitanike o dobrovoljnom odgovoru na pitanja vezana za nacionalnost i vjere, kao i o načelu slobodne samoidentifikacije. Time se takođe skreće pažnja vlastima na potrebu podizanja svijesti pripadnika nacionalnih manjina, i putem medija, te uz konsultacije sa predstavnicima nacionalnih manjina, kao i o važnost popisa stanovništva, u cilju promovisanja potpunog učešća.

49. Konačno, Savjetodavnom komitetu je izvještavano da se značajan dio ispitanika u pilot popisu izjasnio kao "bosanac" - zanimljiv trend što može imati tendenciju za pokazivanje nastanka zajedničkog građanskog identiteta. Međutim, Savjetodavni komitet žali što je to dovelo do nekih javnih prozivki od strane političara koji se ne izjašnjavaju kao bosanci, i ovi političari smatraju da takve izjave mogu biti štetne za jedan ili drugi konstitutivni naroda. Savjetodavni komitet žali zbog ove rasprave i naglašava da, u skladu s načelima iz člana 3. Okvirne konvencije, osoba nikada ne bi trebala biti pod pritiskom prilikom izjašnjavanja o pripadnosti bilo koje grupe nego da se osjeća sigurno prilikom izjašnjavanja o svom identitetu na slobodan i dobrovoljan način.

Preporuke

---

¹¹ **Dakle, da bi se odgovor smatrao važe im prilikom obrade podataka, osoba koja na primjer ima jednog bošnjačkog i jednog eškog roditelja a koja se poistovjeće uje s obje nacionalnosti, ne mogu jednostavno kliknuti na "bošnjak" a u slobodan prostor dodati "eh". Umjesto toga, on ili ona mora navesti obje etničke pripadnosti u pisanom obliku u prostoru predviđen za slobodne odgovore, bez popunjavanja kućice "Bošnjak". Isto tako, osoba koja se izražava kao pripadnik dva konstitutivna naroda (na primjer, jer im je jedan roditelj Hrvat a drugi Srbin) svoje opredjeljenje moraju dati u pisanom obliku u prostoru koji je predviđen za slobodne odgovore, bez popunjavanja kućice koje označavaju Hrvat ili Srbin.**

¹² **Ekonomiska komisija Ujedinjenih nacija za Evropu, Konferencija evropskih statističara, Preporuke za popis stanovništva i stanova iz 2010. godine, pripremljenih u saradnji sa Statističkim uredom Evropske unije (EUROSTAT), New York i Ženeva, 2006. godine, poglavlje IX, etno-kulturna obilježja.**

50. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti da sva pitanja vezana uz etničke ili nacionalne pripadnosti na predstojećem popisu stanovništva budu opcijska. Zatim ohrabruje vlasti, u saradnji s predstavnicima nacionalnih manjina, da osiguraju da samoidentifikacija omogućava jasno izražavanje više etničkih pripadnosti i identifikacije s drugim grupama jednog od konstitutivnih naroda ili nacionalnih manjina. Komitet takođe podstiče vlasti da osiguraju da se svi problemi koji su se javili tokom pilot popisa stanovništva u vezi samoidentifikacije o etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i jeziku riješe vrlo brzo, a u dogovoru s nacionalnim manjinama, te da nastave svoje napore kako bi se osiguralo učinkovito učešće u popisu stanovništva.

51. Savjetodavni komitet predlaže da vlasti unaprijed preduzmu aktivnosti podizanja svijesti među pripadnicima nacionalnih manjina o popisu stanovništva, a opet u saradnji s predstavnicima nacionalnih manjina. Ove aktivnosti trebaju uključiti informisanje o važnosti i korisnosti prikupljanja podataka o etničkom sastavu stanovništva, kako i garancijama za osiguranje zaštite ličnih podataka.

Član 4. Okvirne konvencije

Zakonodavstvo u borbi protiv diskriminacije i postojeće mjere

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

52. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je naglasio potrebu za jednim sveobuhvatnim antidiskriminacijskim zakonodavstvom, koje će štititi pojedince od diskriminacije od strane javnih vlasti, kao i privatnih subjekata, uključujući raspoloživost i dostupnost lijekova u slučajevima diskriminacije. Savjetodavni komitet je takođe pozvao vlasti na podizanje javne svijesti o postojećim pravnim lijekovima u slučajevima diskriminacije i osiguraju da nova institucija Ombudsmana na državnom nivou posjeduje ekspertizu, institucionalne kapacitete i resurse da bi mogla efikasno obavljati svoju funkciju pružanja nezavisnih pravnih lijekova u slučajevima povrede ljudskih prava.

Sadašnje stanje

53. Savjetodavni komitet pozdravlja donošenje sveobuhvatnog antidiskriminacijskog zakonodavstva na državnom nivou u 2009. godini¹³. Takođe navodi da je sada u potpunosti operativna Institucija Ombudsmana za ljudska prava na državnom a koja je zamijenila prethodne dvije entitetske institucije koje su raspuštene. Institucija ombudsmana za ljudska prava je prema antidiskriminacijskom zakonu definisana kao centralna institucija nadležna da garatuje zaštitu od svih oblika diskriminacije, te je svoj prvi izvještaj o diskriminaciji u Bosni i Hercegovini objavila u februaru 2012¹⁴. godine. Savjetodavni komitet pozdravlja ovaj vrlo pozitivan razvoj, ali je i dalje zabrinut zbog rezova u budžetu ove institucije što može da ima posljedice i uveliko uticati na njenu sposobnost da efikasno radi u ovo oblasti. Takođe se navodi da je, u skladu s trenutnim unutrašnjim strukturama institucije, Odjel za zaštitu prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina odvojen od Odjela za suzbijanje svih oblika diskriminacije. Savjetodavni komitet primjećuje da je to, u cilju što efikasnije pomoći pripadnicima nacionalnih manjina u vezi s njihovim prigovorima, veoma bitno kao i to da se osigura jasan, sistematičan i efikasan pristup slučajevima koji uključuju diskriminaciju i da je komunikacija kao i saradnja ova dva odjela jako bitna.

---

¹³ **Zakon o sprjeavanju svih oblika diskriminacije, donesen od strane Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine dana 23. jula 2009. godine, a koji je na snazi od 6. Avgusta 2009. godine.**

¹⁴ **Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Godišnji izvještaj o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini za 2011. godinu, Banja Luka, februar 2012. godine.**

54. Savjetodavni Komitet sa zabrinutošću primjećuje zaključak Ombudsmana da su građani i dalje vrlo slabo informisani o mogućnostima rješavanja pritužbi diskriminacije u smoj Instituciji ombudsmana za ljudska prava, te da postoji značajan broj prijavljivanja diskriminacije u Bosni i Hercegovini, kao i malo pribjegavanje sudovima u takvim slučajevima¹⁵. Ombudsmen za ljudska prava naglašava¹⁶ da je u periodu do marta 2012. godine, zaprimio četiri pritužbe u kojim tužitelj kaže da se navodna diskriminacija desila na osnovu pripadnosti jednoj od nacionalnih manjina; tri u području javnog zapošljavanja i jedan u području zdravstva. U drugim žalbama uložnim od strane pripadnika nacionalnih manjina u tom periodu, podnosioci nisu naveli diskriminaciju i Ombudsmani nisu pronašli da se diskriminacija zaista dogodila.¹⁷ Savjetodavni komitet je zabrinut da se vrlo malo vodi računa o pojavi moguće indirektno diskriminacije a u rijetkim slučajevima sa istom su se suočavali pripadnici nacionalnih manjina a koji su se žalili Instituciji Ombudsmana. U takvim slučajevima najčešće se vodi računa o tome da li zakon adekvatno primjenjuje a malo pažnje se posvećuje tome da li e zakonske odredbe same po sebi imaju nesrazmjerno negativan uticaj na neke grupe stanovništva.

55. Savjetodavni komitet je zabrinut ne samo zbog toga što je nedostatak svijesti o diskriminaciji među građanima - a posebno među pripadnicima nacionalnih manjina - veoma nizak¹⁸ nego i zbog slučajeva u kojima su se možda dogodile direktne ili indirektno diskriminacije a koji su možda propušteni ili se takvi slučajevi nisu rješavali na sistematičan i cjelovit pristup. Odbijanje pružanja zdravstvene pomoći osobama koje nemaju potrebne dokumente, na primjer, može rezultirati istim načinom primjene zakona na sve pojedince, ali ima nesrazmjerni uticaj na Rome, za koje postoji veća vjerovatnoća da nemaju lične dokumente (pristup Roma u zdravstvu, pogledati takođe ispod, član 15). Mjere koje su namijenjene za borbu protiv ovog vida problema, direktne ili indirektno diskriminacije, nisu, nužno, identifikovane niti preduzete.

Preporuke

56. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti da osiguraju da Institucija ombudsmana za ljudska prava ima sve potrebne finansijske i ljudske resurse kako bi svoju dužnost obavljala na djelotvoran i efikasan način.

57. Savjetodavni komitet takođe poziva organe vlasti da podržavaju aktivnosti podizanja svijesti o diskriminaciji i pravnim lijekovima koji su dostupni žrtvama diskriminacije u Bosni i Hercegovini, s posebnim naglaskom na pripadnike nacionalnih manjina.

58. Savjetodavni komitet predlaže da Institucija ombudsmana ima sistematičan, sveobuhvatan pristup diskriminaciji, kako i rješavanju pojedinačnih pritužbi koje uključuju moguću direktnu ili indirektnu diskriminaciju u širem krugu svojih aktivnosti.

Diskriminacija u pristupu političkim pozicijama

---

¹⁵ Isto, p.7.

¹⁶ Pogledati Tre i državni izvještaj o Bosni i Hercegovini, ACFC/SR/III (2012) 003, P51.

¹⁷ Pritužbi zbog diskriminacije na nacionalnoj osnovi je tako e bilo malo: 53 pritužbe su primljene u 2009. godini, 14 u 2010. godini i 43 u 2011. godini. To su ipak naj eš i oblici tužbe u 2011. godine, što ini 22,5% od 191 od ukupno zaprimljenih pritužbi. Pogledati Instituciju ombudsmana za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Godišnji izvještaj o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini za 2011. godni, Banja Luka, februar 2012. godine, pp12-13.

¹⁸ Pogledati tako e, Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Godišnji izvještaj za 2010. godni, Banja Luka, mart 2011. godine, Poglavlje 7.

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

59. U svojim prethodna dva kruga monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti da pronađu načine za otklanjanje potpunog isključenja pripadnika nacionalnih manjina iz određenih političkih radnih mjesta i, u nekim slučajevima, osoba koje pripadaju konstitutivnim narodima. Savjetodavni komitet ih je u tom smislu pozvao da i dalje nastave ulagati napore za reformu ustava, u cilju otklanjanja diskriminacije protiv osoba koje ne pripadaju konstitutivnim narodima, omogućujući im da efikasno učestvuju u javnim poslovima.

Sadašnje stanje

60. Savjetodavni komitet s dubokom zabrinutošću primjećuje da nisu napravljene promjene u Ustavu Bosne i Hercegovine, kako bi otklonilo isključenje pripadnika nacionalnih manjina od pristupa određenim političkim pozicijama.

To se i dalje dešava, uprkos donesenoj presudi Evropskog suda za ljudska prava u decembru 2009. godine, i dalje postoji uslov da podnosioci zahtjeva (Romi i Jevreji) moraju izjaviti pripadnost jednom od tri konstitutivna naroda kako bi se kvalifikovali za izborna mjesta u Dom naroda i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine što nije u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.¹⁹ Iako su formirana dva različita tijela da predlože rješenja (nedavno osnovana Zajednička komisija u Parlamentu Bosne i Hercegovine, sa specifičnim zadatkom za rješavanje izvršenja presude Sejdić i Finci), rokovi postavljeni, data su obećanja za postizanje rezultata, izbori u 2010. godini su održani pod istim pravilima tako da se opet prekršila Konvenciju, naknadni rokovi su zanemareni,²⁰ a još uvijek nije postignut dogovor o tome kada će se krenuti naprijed po tim pitanjima, a razgovori o ovom pitanju su pokrenuli određene nedoumice kod pripadnika konstitutivnih naroda o tome kako zaštititi svoje pozicije u političkom sistemu Bosne i Hercegovine. Sve se to događa u očitom nedostatku ikakvog stvarnog interesa za rješavanje ključnih problema u ovom slučaju što je opet neophodno kako bi se osiguralo da osobe koje se izjašnjavaju kao pripadnici nacionalnih manjina a ne kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda ne budu automatski isključeni iz kandidovanja na određene političke pozicije u zemlji. U tom smislu posebno je značajno da trenutni sastav Zajedničke komisije uključuje samo jednu osobu koja je pripadnik nacionalne manjine, a koji, štaviše ima samo status posmatrača, bez prava da govori, te su prijedlozi koje je iznijelo Vijeće nacionalnih manjina za izvršenje presude Sejdić i Finci ostavljeni po strani.

61. Savjetodavni komitet organima vlasti naglašava nalaze Suda da "...nijedna odredba Konvencije ne traži potpuno napuštanje mehanizama podjele vlasti koji su svojstveni Bosni i Hercegovini ... možda još uvijek nije sazrelo vrijeme za politički sistem koji bi bio samo odraz principa vladavine većine... postoje takvi mehanizmi podjele vlasti koji ne vode automatski do potpunog isključenja predstavnika ostalih zajednica [tj. Osoba koje ne pripadaju jednom od konstitutivnih naroda]"²¹ Savjetodavni komitet ističe da je u tom kontekstu posebno važno osigurati da se ova presuda ubrzano izvrši – kako bi se relevantne promjene ustava primjenile na predstojeće izbore predviđene za 2014. godinu- i da se ne izvršava na način koji bi dodatno učvrstio segregaciju i podjelu zemlje. Savjetodavni komitet nadalje naglašava da bi manjine trebale imati mogućnost efikasnog učešća na svim političkim nivoima kako na državnom tako i na lokalnim nivoima (pogledati u nastavku, član 15).

---

¹⁹ *Sejdi i Finci protiv Bosne i Hercegovine, aplikacija br. 27996/06 i 34836/06, presuda od 22. Decembra 2009. godine.*

²⁰ *Pogledati npr. Zajednička izjava povjerenika Fülea i generalnog sekretara Jagland o Bosni i Hercegovini, Strasbourg, 4. septembra 2012, Štampa Vijeća Evrope DC 088 (2012).*

²¹ *Sejdi i Finci protiv Bosne i Hercegovine, aplikacija br. 27996/06 i 34836/06, presuda od 22. Decembra 2009. godine (Veliko vijeće), § 48.*

62. U tom kontekstu Savjetodavni komitet sa zanimanjem zapaža da je Kanton Sarajevo dana 30. januara 2013.godine jednoglasno odobrio izmjene svog ustava gdje će "Ostali" biti ravnospravni sa pripadnicima konstitutivnog naroda kao budući članovi kantonalne skupštine, koji se ne identifikuju kao Bošnjaci, Hrvati ili Srbi i odsad će u kantonalnoj skupštini moći formirati klub "ostalih" i imenovati po jednog potpredsjednika Skupštine. Savjetodavni komitet primjećuje da gore navedeno pokazuje, gdje je politička volja prisutna, da se mogu naći modeli koji ne isključuju određene građane na osnovu njihovog etničkog porijekla. Savjetodavni komitet pozdravlja ovaj korak naprijed u promovisanju učešća svih građana Bosne i Hercegovine u ravnopravnom položaju u političkom životu te se nada da se isti može proširiti i na druge oblike pristupa javnim mjestima.

Preporuke

63. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti da brzo krenu naprijed prema promjeni Ustava i drugih relevantnih zakonskih odredbi kako bi se uklonilo isključenje pripadnika nacionalnih manjina da se kandidiraju za predsjedničke dužnosti i za članove Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovina. Dalje, Savjetodavni komitet naglašava važnost usvajanja pristupa koji poboljšava učešće svih osoba bez daljih podjela i naglašava potrebu da se osigura da relevantni amandmani stupe na snagu do izbora 2014.godine kako bi se mogli kandidovati za pomenute funkcije.

64. Pripadnici nacionalnih manjina moraju biti direktno uključeni i adekvatno konsultovani u procesu promjene Ustava kako bi se ispoštovalo njihovo pravo na političku participaciju.

Civilna registracija i pristup identifikacionim dokumentima, posebno za Rome

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

65. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti da preduzmu odlučnije mjere za rješavanje preostalih slučajeva upisa u matične knjige rođenih i nedostatka oličnih identifikacionih dokumenata među romskom populacijom.

Sadašnje stanje

66. U proteklih nekoliko godina učinjeno je mnogo toga za osiguravanje ličnih dokumenata za Rome. Usvojeni su novi zakoni o registraciji rođenja, u Republici Srpskoj u 2009.godini, a u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2011.godini²². Prema informacijama od strane vlasti, prije nekoliko godina provedeno je istraživanje koje je pokazalo da postoji između 3 500 i 7 000 osoba kojima nedostaju lična dokumenta, zahvaljujući radu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, zajedno s UNICEF-om, UNHCR-om i drugim partnerima, vlasti smatraju da je proces registracije sada uglavnom završen, tako da postoji još samo nekoliko stotina ljudi koji još uvijek nemaju lična dokumenta. Nevladina organizacija, Vasa Prava, nastavlja raditi s romskim zajednicama na rješavanju preostalih slučajeva.

67. Dok Savjetodavni komitet sa zadovoljstvom primjećuje podsticanje razvoja sa zabrinutošću primjećuje da nedostatak slobodnog i univerzalnog sistema registracije rođenja znači da još uvijek postoji niz prepreka u takvoj registraciji, posebice za djecu koja nisu u bolnicama, djecu koja žive u udaljenim područjima, izbjeglicama i djecu pripadnika manjinskih grupa, te da su ti problemi posebno izraženi kod

---

²² Pogledati UN Komitet o pravima djeteta, Zaklju na razmatranja o konsolidovanom drugom~ etvrtom izvještaju Bosne i Hercegovine koji je Komitet usvojio na sjem šezdeset prvom zasjedanju (17.septembra~ 5.oktobra 2012.godine), CRC / C / BiH / CO/2~4 stav 4. (a) i 4 (d).

Romske populacije.²³ Savjetodavni komitet je to posebno pogodilo tokom posjete Bosni i Hercegovini kao i činjenica da se – uprkos napretku u rješavanju slučajeva osoba bez ličnih dokumenata - nedostatak ličnih dokumenata još uvijek navodi kao jedan od glavnih uzroka zbog kojih se romsko stanovništvo suočava sa nedostatkom pristupa drugim pravima.

68. Savjetodavni komitet je primio izvještaje o nepriznavanju dokumenata koji su izdati od strane organa vlasti na Kosovu * jer su proglasili nezavisnost 2008.godine, što takođe stvara ozbiljne poteškoće u praksi za neke osobe koje imaju veze sa Kosovom *. Savjetodavni komitet je zabrinut zbog činjenice da se te osobe nalaze u situaciji nejednakosti koja ih sprječava da uživaju svoja prava koja su im osigurana na osnovu Okvirne konvencije.

Preporuke

69. Savjetodavni komitet podstiče vlasti da što brže završe proces registracije Roma i u tom smislu osiguraju da sva djeca koja budu rođena nakon tog procesa budu uredno registrovana u matične knjige rođenih. Nadalje, Savejtodavni komitet poziva na vlasti uvedu besplatnu i univerzalnu registraciju rođenja kako bi se osiguralo da posebno ranjiva djeca - uključujući i djecu koja nisu rođena u bolnicama, djecu koja žive u udaljenim područjima, izbjeglice i djecu pripadnika manjinskih grupa - u svim slučajevima budu uredno registovana.

70. Savjetodavni komitet takođe poziva vlasti da razjasne situaciju vezanu za osobe kojima su lična dokumenta izdata od strane organa vlasti na Kosovu²⁴ a koja nisu priznata od strane vlasti u Bosni i Hercegovini.

Prikupljanje podataka

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

71. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet se požalio na nedostatak ažuriranih službenih informacija o broju pripadnika nacionalnih manjina, jer to je prepreka za osmišljavanje, provođenje i praćenje politika za promovisanje njihove potpune i adekvatne jednakosti, te preporučuje da vlasti nastave s naporima za prikupljanje dodatnih sveobuhvatnih, ažuriranih i pouzdanih podataka, pogotovo onih koji se odnose pripadnike nacionalnih manjina, dok će im u isto vrijeme osigurati potpuno poštivanje prava na zaštitu ličnih podataka.

Sadašnje stanje

72. Savjetodavni komitet sa interesovanjem zapaža da je, pored mjera koje se preduzimaju u kontekstu Dekade inkluzije Roma 2005-2015.godine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine u novembru 2009.godine pokrenulo opsežan proces evidentiranja broja Roma u cijeloj Bosni i Hercegovini i kreiralo bazu podataka o njihovim potrebama. U prvom popisu evidentirano je 4.318 romskih domaćinstava i 16. 762 Roma – što je dvostruko više od broja osoba koje su se tokom popisa 1991.godine izjasnili kao Romi. Međutim, vlasti su takođe naglasile da u nekim dijelovima zemlje veliki broj romskih domaćinstava odbio da bude popisani i podaci pokazuju da postoji oko 25. 000 do 30. 000 osoba romske nacionalnosti koji žive u Bosni i Hercegovini. Štaviše, predstavnici vlasti su tokom posjete Savjetodavnog komiteta navele neslužbene procjene o tome da veliki broj romske populacije trenutno živi u zemlji i da se cifre kreću se od 55. 000 do 70. 000 ili čak 80. 000 osoba.

---

²³ Pogledati, Zaklju na razmatranja UNCRG, CRC/C/BH/CO/3-4, s 35.

²⁴ Svako pozivanje na Kosovo, bilo u području, institucija ili populacija, u ovom tekstu e se razumjeti u potpunosti u skladu s Programom Ujedinjenih nacija i rezolucijom 1244 Vije a sigurnosti i ne dovodi u pitanje status Kosova.

73. Savjetodavni komitet primjećuje da ova neizvjesnost o stvarnom broju Roma koji žive u zemlji potkopava kapacitete Bosne i Hercegovine za ocjenu glavnih izazova i specifičnih mjera koje su potrebne za poboljšanje njihovog pristupa pravima. Nadalje, Savjetodavni komitet sa žaljenjem primjećuje izvještaje o tome da baza podataka, koja je namijenjena za prikupljanje podataka o potrebama Roma u Bosni i Hercegovini nikada nije u potpunosti razvijena a koja bi uključivala informacije kao što su zdravstveno osiguranje, zapošljavanje ili imovinski status domaćinstava. To ograničava njegovu vrijednost kao alata za poboljšanje implementacije akcionih planova za Rome donesene u okviru Dekade inkluzije Roma (pogledati u nastavku, komentari ispod članova 12 i 15). Savjetodavni komitet je takođe zabrinut zbog činjenice da se nakong drugog mišljenja nisu učinili naponi kako bi se procijenio broj kao i potrebe drugih nacionalnih manjina u zemlji. Ovaj nedostatak pouzdanih podataka i dalje predstavlja prepreku za dizajniranje, implementaciju i praćenje politika za promovisanje potpune i adekvatne jednakosti svih pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini (pogledati iznad, član 3., u vezi sa važnosti otklanjanja problema vezanih za samoidentifikacije (samoopredjeljenje) tokom popisa stanovništva kako bi se osiguralo da isti daje pouzdane rezultate).

74. Savjetodavni komitet takođe ističe da – pored velikih napora vlasti tokom 2009.godine oko evidentiranja broja i potreba Roma- vlasti ne trebaju čekati rezultate popisa kako bi preduzeli mjere za procjenu specifičnih potreba i zahtjeva pripadnika nacionalnih manjina. Savjetodavni komitet posebno naglašava da nezavisno istraživanje može pružiti vitalni izvor podataka koji se mogu analizirati prilikom razvoja ciljanih mjera za promovisanje potpune i efikasne jednakosti pripadnika nacionalnih manjina.

Preporuka

75. Savjetodavni komitet predlaže da vlasti nastave i intenziviraju svoje napore na prikupljanju sveobuhvatnih, ažuriranih i pouzdanih podataka o specifičnim potrebama pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, dok će u potpunosti osigurati zaštitu ličnih podataka. Savjetodavni komitet naglašava, iako će tokom predstojećeg popisa stanovništva osigurati prikupljanje takvih podataka, ne treba se samo na to oslanjati: podaci prikupljeni tokom nezavisnih istraživanja takođe mogu koristiti za tu svrhu.

Član 5. Okvirne konvencije

Zakonodavstvo koje se odnosi na nacionalne manjine

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

76. U prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je primijetio da su potrebne adekvatne mjere kako bi se unaprijedila primjena državnog i entitetskih zakona o nacionalnim manjinama, i smatra se da je neophodna koordinacija između različitih nivoa vlasti, dosljedna primjena zakona i redovno praćenje primjenjivanja istih.

Sadašnje stanje

77. Savjetodavni komitet primjećuje da su, u periodu od objavljivanja prethodnog mišljenja, dva kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine usvojila zakone u vezi s nacionalnim manjinama: Tuzlanski kanton u 2009.godini, a Kanton Sarajevo u 2011.godini. Oba kantona su formirala vijeća nacionalnih manjina nakantonalnim nivoima. Savjetodavni komitet pozdravlja pozitivne korake koji su preduzeti prema boljoj zaštiti prava manjina u tim kantonima.

78. Uprkos zakonskom okviru - koja sada uključuje zakonodavstvo na nivou države, oba entiteta i dva kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine - i jakoj poziciji Okvirne konvencije u pravnom sistemu Bosne i

Hercegovine²⁵ Savjetodavni komitet žali što je provođenje relevantnog zakonodavstva i dalje slabo, a njegova primjena u praksi i dalje predstavlja problem. To je posebno vidljivo u oblastima kao što su podrška kulturi nacionalne manjine (pogledati ispod), obrazovanju (pogledati članove 12 i 14) i uspostavu efikasne konsultacije i mehanizama participacije (pogledati član 15). Savjetodavni komitet nadalje primjećuje da nedostatak koordinacije između vlasti na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou i nedostatak nadzora mjera u kojima se odredbe o raznim zakonima provode u praksi i dalje ima negativan uticaj na unapređenje prava manjina u Bosni i Hercegovini.

Preporuka

79. Savjetodavni komitet ponovno naglašava potrebu za odlučnijim i efikasnijim mjerama kako bi se osigurala dosljedna primjena državnog, entitetskih i kantonalnih zakona o nacionalnim manjinama i ojačala koordinacija između različitih nivoa vlasti. Savjetodavni komitet preporučuje da se provođenje zakona redovito prati i da se preduzmu koraci za brzo rješavanje eventualnih izazova.

Podrška kulturi nacionalnih manjina

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

80. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti da obezbjeđe značajnu podršku kako bi se nacionalnim manjinama omogućilo održavanje i razvijanje njihove kulturne baštine i jezika, i da osiguraju da su pripadnici nacionalnih manjina adekvatno informisani o postojećim mogućnostima za primanje pomoći. Predstavnici nacionalnih manjina bi trebali biti konzistentnije uključeni u proces donošenja odluka kada se radi o dodjeli pomoći.

Sadašnje stanje

81. Iako su usvojeni različiti zakoni koji su na snazi Savjetodavni komitet zahtijeva da država, entiteti, kantoni i opštine izdvoje sredstva iz vlastitih budžeta za potporu aktivnostima udruženja nacionalnih manjina²⁶ te odredbe ne treba shvatati kao dugotrajnu podršku za takve aktivnosti u praksi. Savjetodavni komitet izražava interes da Strategija za kulturnu politiku koja je usvojena 2008.godine na državnom nivou, kao jedan od svojih prioriteta uključuje i "dalju afirmaciju multikulturalizma i kulturne zajednice ... i, posebno, podsticanje kulturne posebnosti svake nacionalnosti i nacionalne manjine Bosne i Hercegovine, uz punu podršku zakonskim aktivnostima provedenih od strane nacionalnih, kulturnih i prosvjetnih društava i njihov doprinos u promovisanju kulture i zaštite kulturne i umjetničke baštine i jezika ". Međutim, u praksi, samo nekoliko manjinskih udruženja dobija pomoć direktno od države, a iznos sredstva na tom nivou ostaje vrlo nizak²⁷. Povrh toga, ova se pomoć u većini slučajeva dodjeljuje na ad hoc osnovi, unatoč zakonskoj obavezi države, entiteta, kantona i opština da alociraju sredstva u svojim budžetima za podršku aktivnostima udruženja nacionalnih manjina. Savjetodavni komitet naglašava da je, s obzirom na malu veličinu grupe u pitanju, veoma bitna podrška za održavanje kulture i identiteta, a postoji potražnja, između ostalog iz albanske zajednice.

---

²⁵ Posebno pogledati Aneks I Ustava Bosne i Hercegovine, član 2. (2) Državnog zakona o pravima nacionalnih manjina i član 2. (2) Zakona o pravima nacionalnih manjina u Federaciji Bosne i Hercegovine.

²⁶ Državni zakon o nacionalnim manjinama, izmijenjen i dopunjen 2005.godine (član 3.), i zakoni o pravima nacionalnih manjina u Republici Srpskoj (član 5.) i Federacije Bosne i Hercegovine (član 6) podrazumijeva obavezu izdvajanja određenih sredstava u budžetima države, entiteta, kantona, gradova i opština kakobi podržali rad udruženja nacionalnih manjina.

²⁷ Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine je naznačilo da je alocirano 6 000 KM (oko 3 000 eura) za projekte prema Ukrajinskoj i češkoj manjini u 2009.godini i 12 000 KM (oko 6 000 eura) za projekte jevrejske i ukrajinske nacionalne manjine u 2010.godini.

82. Prema vlastima, kultura je polje djelovanja u kojem nevladine organizacije imaju tendenciju da budu vrlo aktivne, a neki gradovi i kantoni pružaju snažnu potporu kulturnim aktivnostima nacionalnih manjina²⁸. Savjetodavni komitet primjećuje da u Federaciji Bosne i Hercegovine, gdje su kulture i kulturne djelatnosti u nadležnosti kantona, situacija takođe varira od jednog kantona do drugog, svi kantoni ne pružaju jednaku podršku svim nacionalnim manjinama. Sveukupno, na nivou opština su najaktivnije mjere za potporu kulturnim aktivnostima udruženja nacionalnih manjina, što znači da se na nivou opština više nailazi podršku aktivnostima manjinskih udruženja nego na entitetskom ili državnom nivou.

83. Savjetodavni komitet sa žaljenjem konstatuje da podrška udruženjima nacionalnih manjina i dalje ostaje ograničena a udruženja dosljedno pokazuju da su u nedovoljno finansirani niti su u ovoj oblasti na odgovarajući način konsultovani. Savjetodavni komitet takođe primjećuje da nedostatak koordinacije između vlasti na različitim nivoima u Bosni i Hercegovini i dalje stvara dodatne poteškoće udruženjima nacionalnih manjina prilikom koordinacije njihovih aktivnosti u cijeloj zemlji.

Preporuka

84. Savjetodavni komitet ponavlja svoj poziv organima vlasti na svim nivoima da osiguraju da pripadnici nacionalnih manjina budu adekvatno informisani o postojećim mogućnostima za primanje pomoći. I opet poziva organe vlasti da predstavnike nacionalnih manjina konzistentnije uključe u proces donošenja odluka kada se radi o dodjeli pomoći.

Javno finansiranje vjerskih institucija pripadnika nacionalnih manjina

Sadašnje stanje

85. Savjetodavni komitet primjećuje da državni Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini prepoznaje četiri crkve koje su istorijski zasnovane u Bosni i Hercegovini, naime, Srpska pravoslavna crkva, Islamska zajednica, Rimokatolička Crkva i Jevrejska Zajednica²⁹. Niti jedna druga crkva ili vjerska zajednica nema priznato pravo na korištenje javnih sredstava iz budžeta Republike Srpske.

86. Savjetodavni komitet je obaviješten da je u januaru 2012.godine Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske odbilo zahtjev Ukrajinske grko-katoličke crkve³⁰ da joj bude priznato pravo na dodjelu sredstava iz budžeta Republike Srpske uz obrazloženje da se organizacijski ne razlikuje od Rimo-katoličke crkve tako da nema prava na korištenje ovih sredstava. Savjetodavni komitet je razumio da prema zakonu

---

²⁸ **Vlasti su navele da Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Zenica-Doboj i Srednja Bosna, kao gradovi / kantoni aktivno podupiru kulturne aktivnosti nacionalnih manjina.**

²⁹ **Pogledati lan 3 (2) Državnog Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini. Ovaj zakon tako e potvr vje kontinuitet svih ostalih crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini, odnosno pravni položaj im je bio priznat i prije stupanja na snagu ovog zakona (lan 3 (2)), osigurava odredbe novoformiranim crkvama i vjerskim zajednicama kako bi stekli pravni položaj (lan 3 (3)) i postavlja jedinstveni pravni okvir u kojem e sve crkve i vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini djelovati i biti izjedna ene u pravima i obavezama bez ikakve diskriminacije (lan 1. (1)). Razne druge odredbe državnog i entitetskog zakona imaju sli ne odredbe.**

³⁰ **Ukrajinska grkokatoli ka crkva je sui juris (samostalna) crkva u punom zajedništvu sa Svetom Stolicom; u Bosni i Hercegovini se naziva kao gr ko-katoli ke vikarijata Križeva ke eparhije, a registrovana je u Ministarstvu pravde Bosne i Hercegovine u Jedinstveni registar crkava i vjerskih zajednica.**

u kojem su priznate istorijski zasnovane crkve i vjerske zajednice Ukrajinska grko-katolička crkva ne prima nikakva sredstva od strane ovog Entiteta a isto tako ne dobija nikakva sredstva od Rimo-katoličke crkve. Izgleda da niti jedna druga crkva ili vjerska zajednica koja nije istorijski zasnovana u Bosni i Hercegovini ne prima nikakva sredstva niti imaju pristup javnim sredstvima u Republici Srpskoj-to je situacija koja naime utiče na osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama³¹.

87. Savjetodavni komitet nadalje primjećuje da je tokom 2009.godine Ukrajinska grko-katolička crkva angažovana u postupku za priznavanje kao korisnika subvencija koje vjerske zajednice koriste u okviru godišnjeg izdvajanja iz budžeta Republike Srpska³². Savjetodavni komitet očekuje da će relevantni sudovi i Institucija Ombudsmena za ljudska prava preduzeti sve potrebne korake kako bi se osiguralo da se u gore navedenom postupku postupi na pravedan i ekspeditivan način.

Preporuka

88. Savjetodavni komitet predlaže da vlasti Republike Srpske preispitaju odredbe koje su trenutno na snazi u pogledu raspodjele finansijske pomoći u okviru entitetskog budžeta za crkve i vjerske zajednice, kako bi se osiguralo da su na snazi pravila koja ne diskriminišu, bilo direktno ili indirektno, pripadnike nacionalnih manjina.

Član 6. Okvirne konvencije Tolerancija i društveni odnosi

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

89. U prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti na svim nivoima da preduzmu odlučnije mjere za promovisanje međukulturnog dijaloga i uzajamnog razumijevanja između različitih etničkih i vjerskih grupa. Također je pozvao vlasti da osiguraju da javnost ima jednostavan pristup medijskim nadzornim tijelima i sistemima pritužbe i da Regulatorna agencija za komunikacije bude u poziciji da nastavi nezavisni nadzor medija.

Sadašnje stanje

90. Savjetodavni komitet, s dubokim žaljenjem, primjećuje da u političkim debatama u Bosni i Hercegovini, uopšte, i dalje dominiraju pitanja koja se tiču odnosa između tri konstitutivna naroda. Političari često zauzimaju stavove podjela, naglašavajući razlike između konstitutivnih naroda i portretirajući kao prijetnju sve one koji pripadaju drugoj grupi osim njihovoj vlastitoj. To se čak odražava i u medijima. Kao rezultat toga, etničke tenzije između konstitutivnih naroda i dalje su prisutne, nastavljaju se linije podjele umjesto da se grade mostovi. Savjetodavni komitet naglašava da, u sklopu implementacije Okvirne konvencije, države članice trebaju promovisati uzajamno poštivanje, razumijevanje i saradnju među svim ljudima koji žive na njihovoj teritoriji.

91. Ova situacije je rezultirala time da osobe, koje su u terminologiji Ustava klasifikovane kao "ostali" - uključujući i pripadnike nacionalnih manjina - i dalje ostaju marginalizovane u političkim raspravama, i uglavnom su odsutne u medijima. Ovakvo potiskivanje nacionalnih manjina takođe se odražava u nastavku nedostatka vidljivosti njihove istorije, kulturne baštine i jezika u školskom programu i

³¹ Odluka broj 07.041/059-533/10 od 17. Januara 2012. Godine.

³² Uklju uje upravni spor pred Okružnim sudom u Banja Luci (predmet broj 110 U 00895012 U, podnesen u februaru 2012 .godine protiv navedenog rješenja od 17. januara 2012.godine), gra anka parnica za diskriminaciju, pred Višim komercijalnim sudom u Banja Luci(predmet broj 57 O P 036936 10 P, podnesena u 2010.godini) i tužba podnesena Ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine (tužba broj Ž-BL-03-23/10, podnesena u aprilu 2010.godine).

udžbenicima (pogledati u nastavku, član 12). Osim toga, diskriminacija "ostalnih", uključujući i pripadnike nacionalnih manjina, odražava se i na pristup političkim pozicijama što nije samo odraz nedostatka istih u izgradnji države već to isto znači da oni nisu u Poziciji da značajnije utiču na rasprave ili da se bore za poboljšanje položaja osoba koje ne pripadaju jednom od konstitutivnih naroda u bosanskom društvu (pogledati u nastavku, član 15).

92. Savjetodavni komitet primjećuje da se vjeronauka u školama tretira kao dio "nacionalne" grupe predmeta, pa je tako usko povezana sa etničkom pripadnošću. Štaviše, iako je teoretski vjeronauka izborni predmet, samo Kanton Sarajevo pruža alternativni kurs ("Kultura religija"), a djeca koja se ne odlučuju za vjeronauku su u većini slučajeva jednostavno ostavljena bez nadzora. To stvara snažan pritisak na roditelje da upišu svoju djecu na časove vjeronauke i povezane "nacionalne" grupe predmeta, nezavisno o svojim vjerskim uvjerenjima. Savjetodavni komitet takođe sa zabrinutošću zapaža da je odluka Kantona Sarajevo – gdje je cilj spriječiti diskriminaciju učenika koji ne prate vjeronauku – da se osigura da ocjene koje dobivaju učenici za vjeronauku neće računati u njihov prosjek ocjena redovne nastave što je izazvalo niz kontraverzi. Savjetodavni komitet je zabrinut što ova situacija, u kojoj se religija spaja sa etničkom pripadnošću i koja je instrumentalizovana u javnim raspravama, opet služi da produži podjele u bosanskom društvu. Savjetodavni komitet je štaviše duboko zabrinut zbog činjenice što su djeca glavne žrtve ovog stanja.

93. Savjetodavni Komitet je takođe zabrinut što je nezavisnost Regulatorne agencije za komunikacije bila ugrožena zbog prijedloga za uvođenje kriterija za etnička i politička imenovanja³³. Savjetodavni komitet naglašava važnost osiguravanja da su javni emiteri nezavisni i nepristrasni a da u sistemi pritužbi poštene i dostupni svim građanima.

Preporuke

94. Savjetodavni komitet snažno poziva organe vlasti na svim nivoima da preduzmu odlučne mjere za promovisanje međukulturnog dijaloga i uzajamnog razumijevanja između različitih etničkih i vjerskih grupa u Bosni i Hercegovini. Savjetodavni komitet ih posebno poziva da osude svaku pojavu netolerancije i etnički motivisanih neprijateljstva u političkoj sferi, te aktivno da promovišu osjećaj pripadnosti zajedničkoj državi, u skladu s duhom promovisanja uzajamnog poštovanja, tolerancije i razumijevanja među svim ljudima koji žive na teritoriji države, kako i stoji u odredbama Okvirne konvencije.

95. Savjetodavni komitet takođe poziva vlasti da osiguraju da način na koji se uči vjeronauka ne služi kao sredstvo za produžavanje podjela u bosanskom društvu.

96. Savjetodavni komitet ponovno poziva vlasti da osiguraju da javnost ima jednostavan pristup medijskim nadzornim tijelima i sistemima pritužbe kao i da Regulatorna agencija za komunikacije ostaje u poziciji da nastavi nezavisni nadzor medija.

Proces povratka i netrpeljivost usmjerena protiv manjinskih povratnika

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

97. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet pozvao je vlasti na borbu protiv svih oblika netrpeljivosti usmjerenih na manjinske povratnike, kao i da preduzmu sistematično praćenje zločina iz mržnje te da osigura da je policija adekvatno edukovana u toj oblasti.

Sadašnje stanje

---

³³ OESS-a štampa, "meunarodna zajednica ustajava na nezavisnosti Regulatorne agencije Bosne i Hercegovine" objavljeno dana 23. decembra 2009. godine.

98. Savjetodavni komitet pozdravlja činjenicu da je proces povrata imovine raseljenih osoba u ratu, koji se provodi pod Aneksom 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma, u velikoj mjeri završen. Međutim, Savjetodavni komitet primjećuje da process povrata imovine nije praćen istim brojem povratka ljudi, odnosno mnogi koji su povratili svoju imovinu na osnovu Aneksa 7 nikada se nisu vratili da zastalno žive u njoj. Štaviše, iako su napravljeni određeni pomaci prema uklanjanju etničkih zastava i grbova³⁴ Savjetodavni komitet žali što takvi simboli još uvijek šalju poruku isključenosti te su u tim slučajevima često neophodne intervencije suda kako bi se postizanje promjena odrazilo u praksi. Jaka nacionalistička retorika političara, kao i etničke diskriminacije u pristupu tržištu rada i pristupu drugim socijalnim pravima i dalje djeluju kao prepreka za povratak ljudi, a kako vrijeme prolazi sve je slabiji process povratka.³⁵

99. Savjetodavni komitet primjećuje da je u posljednjih nekoliko godina smanjen broj prijava za etnički motivisano nasilje protiv povratnika. Ipak, tu su brojni napadi na vjerske imovine i mjesta, najviše na džamije, katoličke i srpske pravoslavne crkve i groblja (tj. vjerske web stranice usko povezane s odgovarajućim konstitutivnih naroda). Pripadnici konstitutivnih naroda su tako i dalje na meti mržnjom motivisanih napada, posebno u mjestima gdje se nalaze u situaciji manjine. Ostali rasistički i ksenofobni incidenti se i dalje prijavljuju³⁶. Uprkos činjenici da je broj ustanova navodno učestvovao u prikupljanju podataka o zločinima motivisanih mržnjom, čini se da u Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji sistematično praćenje takvih djela³⁷ a rasistički motivisani zločini u Krivičnom zakonu nisu priznati kao otežavajuća okolnost.³⁸

Preporuke

100. Savjetodavni komitet poziva vlasti da pojačaju svoje napore u borbi protiv svih oblika netrpeljivosti usmjerenim na manjinske grupe stanovništva, bilo da su manjinski povratnici, konstitutivni narodi u manjinskoj situaciji ili pripadnici nacionalnih manjina.

101. Savjetodavni komitet takođe poziva vlasti da pojačaju svoje napore za sistematično praćenje zločina iz mržnje. Jedinstven način evidentiranja žalbi, optužnica i presuda za zločine iz mržnje treba uspostaviti i policija koja bi takođe trebala biti osposobljena za prepoznavanje svih zločina iz mržnje te ih adekvatno evidentirati. Rasistički motivisani zločini, takođe, u Krivičnom zakonu trebaju biti izričito priznati kao otežavajuće okolnosti.

---

³⁴ Pogledati nedavnu presudu Vrhovnog suda Republike Srpske, iz februara 2013. godine za proglašenja neustavnim zastava i grbova Banja Luke i Nevesinja na osnovu činjenice da simboli koji se koriste predstavljaju samo nacionalni i vjerski identitet Srba. Ova presuda se može vidjeti kao dio sli ne prakse, uključujući i, u presudama Ustavnog suda Bosne i Hercegovine od 27. februara 2004. godine u vezi imena nekih opština, kako je propisano zakonima donesenim u Republici Srpskoj, te od 31. marta 2006. godine, u vezi zakona o nacionalnim simbolima koji su na snazi u oba entiteta.

³⁵ Dalje pogledati, Generalna skupština UN-a, Vijeće za ljudska prava, Izvještaj nezavisnog stručnjaka o manjinskim pitanjima, Rita Izsák, Dopuna: Misija u Bosni i Hercegovini, 31. Decembra 2012. godine (A/HRC/22/49/Add.1).

³⁶ Vlasti u Bosni i Hercegovini pokazali su predstavnicima OSCE-a izjavili da su podaci o broju zločina iz mržnje prikupljeni u 2011. godini od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, agencija za provođenje zakona / policije, obavještajne agencije, Tužilaštva, Ministarstva pravosuđa i Ureda za statistiku. Međutim, OSCE-u nisu dali nikakve konkretne brojeve. Pogledati izvještaj OSCE-a o zločinima iz mržnje, iz 2011. godine, str.101 organi vlasti koji prikupljaju podatke o zločinima iz mržnje, a brojeve o određenim zločinima iz mržnje se nalaze na stranicama 46, 56, 61, 68 i 74 - 75. OSCE je sve brojeve dobio od strane civilnog društva.

³⁷ Pogledati, dalje u tom pogledu ECRH, Izvještaj o Bosni i Hercegovini (četvrti ciklus monitoringa), 3. februara 2011. godine, ECHR (2011) 2, stavovi 14-17.

³⁸ član 15. državnog zakona o nacionalnim manjinama.

Član 9. Okvirne konvencije

Primjena državnog zakona o pravima nacionalnih manjina u oblasti medija
Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

102. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je organima vlasti preporučio da preduzmu mjere kako bi se osiguralo da javne radio i televizijske stanice ispune svoje obaveze u pogledu emitovanja programa namijenjenim nacionalnim manjinama i da iznađu odgovarajuće načine kako bi pripadnici nacionalnih manjina imali adekvatan pristup medijima.

Sadašnje stanje

103. Ostaje slučaj da pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na uspostavljanje radijskih i televizijskih stanica, kao i na objavljivanje novina i drugih pisanih medija na svojim jezicima, i da javni emiteri u svojim programskim rasporedima moraju uključivati posebne programe za nacionalne manjine³⁹. Vlasti su takođe naglasile da se putem zakona iz 2009.godine pripadnicima nacionalnih manjina omogućilo uspostavljanje radio stanice namijenjene, između ostalog, pripadnicima nacionalnih manjina. Pravilo 58/2011 RAK-a (Regulatorna agencija za komunikacije) detaljno propisuje izdavanje odobrenja za formiranje neprofitnih radijskih stanica koje mogu biti od značaja za nacionalne manjine. Savjetodavni komitet primjećuje da u skladu sa Pravilom 57/2011 Regulatorne agencije za komunikacije o javnim radijskim i televizijskim stanicama, lokalne javne stanice moraju posvetiti 10% od ukupnih sedmičnih termina za emitovanje vijesti i drugih informacija, zatim obrazovnih programa i programa za rješavanje pitanja koja se odnose na pripadnike nacionalnih manjina.

104. Savjetodavni komitet, međutim, sa žaljenjem primjećuje, da ove odredbe i dalje imaju malo uticaja u praksi, te napominje da je neophodan detaljniji nadzor primjene ove odredbe od strane Regulatorne agencije za komunikacije. Savjetodavni komitet takođe izražava žaljenje zbog nemogućnosti uspostavljanja radio stanice namijenjene pripadnicima nacionalnih manjina i zbog toga što postoji mali broj emisija koje su posvećene nacionalnim manjinama, bilo na manjinskim ili "većinskim" jezicima. Radiotelevizija Federacije Bosne i Hercegovine izvještava da je u 2011.godini emitovala niz od 17 polusatnih dokumentaraca o porijeklu, tradiciji, kulturi, aktivnostima i gledištima nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini (jedan program za svaku nacionalnu manjinu)⁴⁰. Prema informacijama koje je Savjetodavni komitet dobio, takođe je emitovano po deset vijesti (o svakoj) o Romima i Jevrejima svake godine u periodu od 2007-2010.godine i po sedam vijesti (o svakoj) o Romima i Jevrejima u 2011.godini. Situacija unutar deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine varira od jednog kantona do drugog, recimo Kanton Sarajevo ukazuje na primjer da ne postoje javni programi na jezicima nacionalnih manjina, ali da su manjine prisutne u emisijama kao što su "talk show", u Kantonu Tuzla, morao se ugasi sedmični program na romskom jeziku nedostatka prevodilaca, no snimci manjinskih događaja navodno se emituju redovno. U Republici Srpskoj, niz televizijskih programa se osvrnuo na situaciju nacionalnih manjina, njihovu kulturu, muziku i istoriju, a svake druge sedmice se na Radiju Republike Srpske emituje 50-minutni program o rješavanju pitanja koja se odnose na nacionalne manjine⁴¹. Državna Televizija Bosne i Hercegovine je naglasila da često emituje dokumentarne filmove o nacionalnim manjinama kao i

---

³⁹ **lan 16. državnog zakona o nacionalnim manjinama.**

⁴⁰ **Pogledati, Evropsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima, Initalni periodi ni izvještaj koji je predstavljen Generalnom sekretaru Vijeća Evrope, u skladu s lanom 15. Povelje, Bosna i Hercegovina, 30. jula 2012.godine, MIN-LANG/PR (2012) 5, § 120.**

⁴¹ **Isto., § s 113-119, i vidjeti na web stranici radio programa Korijeni, posle je emitovana jednom sedmi no, od aprila 2006.godine do kraja 2010.godine, te je tokom 2011.godine bio emitovan subotom ujutro.**

privatne televizije, a uz podršku Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice je snimljen dokumentarni film o stambenom zbrinjavanju Roma⁴².

105. Dok su svi navedeni naponi za pohvalu, Savjetodavni komitet primjećuje da ostaju sporadični, s izuzetkom emisije "Korijeni" koja se dva puta sedmično emituje na radio programu u Republici Srpskoj, i čini se da nema dovoljno truda kako bi se redovno održavala prisutnost nacionalnih manjina u javnim medijima. Nekoliko predstavnika nacionalnih manjina, sa kojima se Savjetodavni komitet sastao tokom posjete, su naglasili nedostatak emitovanja programa na jezicima manjina, te su naveli jako mali interes državnih i entitetskih emitera da emituju programe koji se odnose na nacionalne manjine. Nedostatak javnog emitovanja na jezicima manjina predstavlja problem, posebno, za djecu, kao i za samo vidljivost jezika nacionalnih manjina. To je dodatno pogoršano zbog nedostatka nastave na manjinskim jezicima (pogledati ispod, član 14).

106. Savjetodavni komitet podsjeća da javni emiteri odražavaju kulturnu i jezičku raznolikost koja postoji u društvu i iskustva samih manjina, oni moraju garantovati odgovarajuću prisutnost pripadnika nacionalnih manjina i njihovih jezika, uključujući i brojčano manjih grupa. To znači da treba biti odobrena adekvatna podrška u medijima odnosno u programima za nacionalne manjine, manjinske jezike, koji će se emitovati u dvojezičnim ili višejezičnim oblicima. Takođe, posebnu pažnju treba posvetiti prevladavju teškoća sa kojima se susreću brojčano manje ili posebno ranjive grupe, na primjer, zbog nedostatka novinara koju su osposobljeni za rad na odgovarajućem jeziku⁴³.

Preporuke

107. Savjetodavni komitet apeluje na vlasti da preduzmu odlučne mjere da se osigura da javne radio i televizijske stanice ispune svoje obaveze u pogledu emitovanja programa namijenjenih pripadnicima nacionalnih manjina i na manjinskim jezicima. Trebaju preduzeti značajnije mjere kako bi se podstaklo emitovanje emisija na manjinskim jezicima. Savjetodavni komitet naglašava da je veoma važno da Regulatorna agencija za komunikacije posveti veću pažnju na primjenu zakonodavstva u ovoj oblasti.

108. Savjetodavni komitet snažno podstiče vlasti da pojačaju svoje napore, uključujući, da iznalaze mogućnosti za poboljšane stručnog osposobljavanja u ovoj oblasti, kako bi se osiguralo da pripadnici nacionalnih manjina imaju efikasan pristup medijima.

Član 10. Okvirne konvencije

Upotreba jezika nacionalnih manjina

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

109. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je organe vlasti podsticao da u dogovoru sa predstavnicima nacionalnih manjina procijene potrebe i zahtjeve za upotrebu jezika nacionalnih manjina u odnosima sa administrativnim organima i, ako je moguće, da se u entitetske zakone uvrste fleksibilnije odredbe koje se odnose na numeričke pragove u ovoj oblasti.

Sadašnje stanje

110. Savjetodavni komitet pozdravlja ratifikaciju Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima od strane Bosne i Hercegovine u septembru 2010.godine. Savjetodavni komitet, međutim, uvida da od

---

⁴² Isto., § § 121-122.

⁴³ Pogledati § § 41-44, Tre i tematski komentar Savjetodavnog komiteta o jezi nim pravima pripadnika nacionalnih manjina, koji je usvojen 24. maja 2012.godine, ACFC/44DOC (2012) 001 rev.

njihovog Drugog mišljenja o Bosni i Hercegovini iz 2008.godine⁴⁴ nije došlo do promjena u zakonodavstvu koje je na snazi u ovoj oblasti. Dakle, državni zakon o pravima nacionalnih manjina i dalje obavezuje vlasti, u opštinama u kojoj nacionalne manjine čine apsolutnu ili relativnu većinu, da obezbijede upotrebu jezika nacionalne manjine između pripadnika nacionalne manjine i vlasti, gdje taj uslov nije ispunjen, državni zakon zahtijeva da minimalni prag od jedne trećine lokalnog stanovništva čine nacionalne manjine prije nego što opština odluči da omogući korištenje manjinskih jezika u odnosima sa administrativnim organima⁴⁵. U entitetskim zakonima se zauzima fleksibilniji stav odnosno pruža se mogućnost onim opštinama, u kojima su pripadnici nacionalnih manjina tradicionalno naseljeni, ali gdje ne čine apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva, da preduzmu korake kako bi se dozvolila upotreba manjinskih jezika u odnosima sa administrativnim organima, bez primjene najnižeg numerickog praga⁴⁶. Međutim, takvih nije bilo slučajeva u praksi, gdje su opštine preduzela korake kako bi omogućile korištenje manjinskih jezika. Državne vlasti su istakle da nijedna manjina nije zatražila da koristi manjinski jezik u kontaktima sa opštinskim ili administrativnim organima te da u nedostatku popisa stanovništva još od 1991.godine, niti jedna opština nije identifikovana kako ona u kojoj se ovo pravo može iskoristiti u skladu sa državnim zakonom.

111. Savjetodavni komitet primjećuje da bi predstojeći popis stanovništva mogao dati vrijedne informacije o broju pripadnika nacionalnih manjina koji žive u određenim opštinama. Ipak, naglašava da bi se u područjima koja su tradicionalno naseljavale nacionalne manjine, potrebe i potražnje u ovoj oblasti mogle nezavisno ocijeniti odnosno i bez čekanja rezultata popisa stanovništva, kako bi se omogućila primjena odredaba kojima se dozvoljava uvođenje u upotrebu manjinskih jezika u područjima tradicionalno naseljenim nacionalnim manjinama, bez obzira na procenat stanovništva koji oni tu predstavljaju⁴⁷.

Preporuka

112. Savjetodavni komitet predlaže da vlasti konsultuju predstavnike nacionalnih manjina u područjima gdje su tradicionalno naseljeni kako bi procijenili potrebe i potražnje u vezi sa upotrebom manjinskih jezika u odnosima sa administrativnim organima. Ukoliko postoji takva potreba ohrabruje vlasti da iskoriste odredbe zakona o nacionalnim manjinama Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine kojima se dozvoljava uvođenje u upotrebu manjinskih jezika u odnosima sa administrativnim organima.

Član 11. Okvirne konvencije

Topografski podaci na manjinskim jezicima

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

113. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet poziva organe vlasti da obave konsultacije sa pripadnicima nacionalnih manjina da bi se izvršila procjena potreba i zahtjeva u pogledu isticanja topografskih obilježja i drugih znakova na manjinskim jezicima i, gdje je to moguće, da primjene fleksibilnije odredbe entitetskih zakona koje se odnose na numeričke pragove u ovoj oblasti.

---

⁴⁴ **Savjetodavni komitet u tom kontekstu smatra da u vrijeme donošenja ovog mišljenja, Komitet stru njaka Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima bio u procesu sastavljanja svojeg prvog izvještaja o Bosni i Hercegovini.**

⁴⁵ **Pogledati lan 12. Državnog zakona.**

⁴⁶ **Pogledati lan 9. Zakona Republike Srpske i lan 9. Zakona Federacije Bosne i Hercegovine.**

⁴⁷ **Pogledati § § 55-58 Tre i tematski komentar Savjetodavnog komiteta o jezi nim pravima pripadnika nacionalnih manjina, koji je usvojen 24. maja 2012.godine, ACFC/44DOC (2012) 001 rev.**

Sadašnje stanje

114. Savjetodavni komitet primjećuje da se zahtjevi i mogućnosti, opisani u pogledu na upotrebu manjinskih jezika u odnosima sa administrativnim organima, odnose i na prikaz topografskih podataka na manjinskim jezicima. Kako je rečeno, vlasti su istakle da niti jedna nacionalna manjina ne ispunjava uslove iz državnog zakona o pravima nacionalnih manjina i da niti jedna od nacionalnih manjina nije zatražila isto u skladu sa entitetskim odredbama.

115. Savjetodavni komitet pozdravlja izvještaje iz ove oblasti zaprimljene iz drugih izvora, praksa je više pozitivna nego što bi se po strogim zakonskim zahtjevima državnog zakona o nacionalnim manjinama moglo zaključiti. Dakle, u Prnjavorskoj regiji, Republika Srpska – regija u kojoj je tradicionalno nastanjen veliki broj pripadnika nacionalnih manjina - predstavnici nacionalnih manjina su izvjestili da za dva sela postoje topografski znakovi na manjinskim jezicima.

116. Savjetodavni komitet smatra da je trebalo učiniti više kako bi se procjenila potreba i potražnja pripadnika nacionalnih manjina za topografskim prikazima i drugim informacionim znakovima na manjinskim jezicima u područjima koja tradicionalno, u značajnom broju, naseljavaju pripadnici nacionalnih manjina. Savjetodavni komitet napominje da ne bi trebalo biti potrebno pričekati rezultate sledećeg popisa stanovništva prije provođenja takve procjene u relevantnim područjima. Savjetodavni komitet želi ukazati na to da isticanje topografskih obilježja na jezicima manjina, uz zvanični jezik, u područjima koja tradicionalno nastanjuju nacionalne manjine, pomaže jasanju „vidljivosti“ tih ljudi kao i promovisanju pozitivne slike o raznolikosti u područjima gdje su nastanjene različite grupe ljudi. Sve navedeno je posebno nužno u kontekstu Bosne i Hercegovine.

Preporuka

117. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti da obave konsultacije sa pripadnicima nacionalnih manjina da bi se izvršila procjena potreba i zahtjeva u pogledu isticanja topografskih obilježja i drugih znakova na manjinskim jezicima. Ukoliko postoji takva potreba ili potražnja postoji, nadležne organe podstiče da u najvećoj mogućoj mjeri koriste odredbe zakona Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine kako bi se omogućio prikaz takvih podataka i znakova na manjinskim jezicima.

Član 12. Okvirne konvencije

Segregacija u školskom sistemu

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

118. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti u entitetima i kantonima da preduzmu odlučnije mjere kako bi se okončala segregacija učenika na osnovu njihovog nacionalnog ili etničkog porijekla, zatim da se preduzmu mjere za promovisanje multietničkog obrazovanja i da se nametne šira primjena zajedničkog jezgra nastavnih planova i programa.

Sadašnje stanje

119. Savjetodavni komitet sa interesovanjem da je na dan 27. aprila 2012.godine Opštinski sud u Mostaru donio nalaz da sistem "dvije škole pod jednim krovom" predstavlja segregaciju na etničkom nivou što nije u skladu sa antidiskriminacijskim zakonom. Međutim, izvještava se da je sličan slučaj zabilježen u Travniku ali da je odbijen uz obrazloženje da nije bilo nikakvih pritužbi od strane roditelja i da nikada niti jednom djetetu nije bio odbijen upis na osnovu diskriminacije. Sada je na oba slučaja uložena žalba. Ovi

primjeri pokazuju duboke podjele koje još uvijek postoje oko pitanja edukacije djece koja pripadaju različitoj grupi konstitutivnih naroda.

120. Savjetodavni komitet je duboko zabrinut zbog sporog tempa napretka u uklanjanju sistema "dvije škole pod jednim krovom". Takođe je zabrinut zbog izvještaja da se broj jednonacionalnih škola povećava, čak i na područjima gdje je stanovništvo uglavnom mješovito. Savjetodavni komitet pozdravlja vijest da je u avgustu 2012.godine Koordinaciono tijelo ministara obrazovanja Federacije Bosne i Hercegovine (u kojem učestvuje više, nažalost ne i svi, kantonalnih ministara obrazovanja) usvojilo niz preporuka za Ukidanje paralelnih struktura i segregacije u obrazovnim institucijama u Federaciji Bosne i Hercegovine. Savjetodavni komitet se nada da će usvajanje ovih preporuka ubrzati proces uklanjanja segregacije u obrazovanju u Bosni i Hercegovini (i oblik "dvije škole pod jednim krovom", i oblike jednonacionalnih škola) i naglašava važnost ubrzanja ovog procesa.

121. Savjetodavni komitet u tom kontekstu naglašava da se dalje treba raditi na razvoju zajedničkog jezgra nastavnog plana i programa u Bosni i Hercegovini: ne samo da se postojeće zajedničko jezgro nastavnih planova i programa i treba primjenjivati u cijeloj zemlji, nego i na odvojene "nacionalne" predmete kao što su istorija, geografija i vjeronauka koji se uče na osnovu toga da li su Bošnjaci, Hrvati ili Srbi a koji predstavljaju "nacionalnu" grupu predmeta što štetno djeluje na dijaloge i interakciju djece. Inkluzivan pristup u nastavi predmeta istorija i geografija- upotreba višedimenzionalne perspektive koja takođe vodi računa o istoriji nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini - bio bi daleko bolje sredstvo za olakšavanje kontakata između učenika iz različitih zajednica, kako je navedeno u članu 12. stav 2. Okvirne konvencije.

122. Savjetodavni komitet primjećuje da je segregacija u obrazovanju kao stvar principa neprihvatljiva.⁴⁸ Iako su razlozi za uvođenje sistema "dvije škole pod jednim krovom" dobro poznati i razumljivi u neposrednom poslijeratnom kontekstu Bosne i Hercegovine, održavanje ove prakse dugoročno je jednostavno neodrživo. Savjetodavni komitet ističe da je etnička segregacija u obrazovanju kršenje ljudskih prava djece na koje se odnosi, da je u suprotnosti s razvojem u duhu tolerancije, međusobnog razumijevanja i saradnje koji su u središtu Okvirne konvencije (pogledati, takođe, iznad, na osnovu člana 6.), a očuvanje jezika i kulture se može vrlo dobro obaviti u okviru integrisanog obrazovanja. Praksa u Brčko Distriktu, štaviše, je pokazala da je integrisana nastava apsolutno moguća u Bosni i Hercegovini, pod uslovom da postoji politička volja da se ista primjeni.

Preporuke

123. Savjetodavni komitet snažno poziva organe vlasti na svim nivoima da prioritarno preduzmu sve potrebne korake kako bi se uklonila segregacija u obrazovanju. To znači, posebno, ubrzava rad na ukidanju svih preostalih slučajeva "dvije škole pod jednim krovom" i zamijeniti ih sa integrisanim sistemom obrazovanja, kao i da rade na izbjegavanju formiranja jednonacionalnih škola u područjima gdje živi mješovito stanovništvo. Savjetodavni komitet ističe da, u ovom kontekstu, postojanje zasebnih

---

⁴⁸U ovom kontekstu posebno pogledati Komentar N ° 1 Savjetodavnog komiteta o obrazovanju pod Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina, koji je donesen 2. marta 2006.godine, Dio 2.1.2 ~ Glavne teme ~ promovisanje multikulturalnih i interkulturalnih elemenata u obrazovanju, i Jednake mogu nositi pristupa obrazovanju ~ b) pristup obrazovanju za Rome, pogledati, Nadalje presude Evropskog suda za ljudska prava u slučaju DH i drugi protiv eške, predmet br. 57325/00, presuda od 13. novembra 2007.godine (Veliko vijeće), Sampanis i drugi protiv Grčke, predmet br. 32526/05, presuda od 5. juna 2008.godine, kona na od 5. juna 2008.godine, i Oršuš i drugi protiv Hrvatske, predmet br. 15766/03, presuda od 16. marta 2010.godine (Veliko vijeće), kao i Visoki povjerenik OSCE-a za nacionalne manjine, Smjernice iz Ljubljane o integraciji raznolikih društava, Haag, novembra 2012.godine, paragrafi 44 i 45 i relevantne bilješke.

"nacionalnih" grupa predmeta ne opravdava održavanje odvojenih škola i ohrabruje vlasti da uče iz iskustava Brčko Distrikta i drugih područja gdje se integrirano obrazovanje već primjenjuje kako bi bili u mogućnosti da razviju uspješne modele škola koje su pod njihovom nadležnošću.

124. Savjetodavni komitet takođe preporučuje da se preduzmu odlučnije mjere kako bi se osiguralo da postojeće zajedničko jezgro nastavnih planova i primjenjuje u svim školama u Bosni i Hercegovini, te da se uvede inkluzivna i multi-perspektivna nastava za grupu predmeta istorija, geografija i vjeronauka. Uvesti inclusive i multi-perspektive nastavu povijesti, geografije i religije. Predmeti obuhvaćeni zajedničkim jezgrom nastavnog plana i programa treba biti prošireno i na istoriju, geografiju i vjeronauku.

Obuka nastavnika i učenje o nacionalnim manjinama u školama
Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

125. U prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao vlasti da moguće da istorija, kultura i jezici nacionalnih manjina budu sastavni dio nastavnih programa i da obuče nastavnike da prenesu znanje o tim temama. Takođe je ukazao na potrebu da se veća pažnja i podrška mora posvetiti razvoju potrebnih udžbenika i nastavnih materijala.

Sadašnje stanje

126. Savjetodavni komitet sa interesovanjem primjećuje priručnik o nacionalnim manjinama za upotrebu u školama pod nazivom "Upoznajmo jedni druge", koji je u proteklih nekoliko godina razvijen uz podršku OSCE-a i učešće predstavnika udruženja nacionalnih manjina, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i pedagoških zavoda sa različitih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini.⁴⁹ U isto vrijeme, međutim, dodaje da je primjena priručnika u školama dosad relativno ograničen, i da su neki predstavnici nacionalnih manjina naglasili da priručnik ne ide dovoljno daleko izvan klišeja o folkloru, običajima ili kuhinji. OESS je takođe sponzorisao program "Kaleidoskop", projekat koji se provodi u cijeloj državi, kako bi se nastavnicima i učenicima pomoglo da uče o kulturi, baštini, porijeklu i tradiciji nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini i promovisalo razumijevanje među kulturama, što pozitivno prihvaćeno od strane predstavnika nacionalnih manjina.

127. Savjetodavni komitet primjećuje da se ovakve inicijative neophodne kako bi se prevladalo trenutno stanje u kojem su nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini gotovo nevidljive. Savjetodavni komitet žali što je za sve to potreba stimulacija od strane međunarodne zajednice, i naglašava da vlasti na svim nivoima trebaju zauzeti proaktivan pristup u podizanju svijesti kroz školske programe o istoriji, kulturi i identitetu nacionalnih manjina.

128. Savjetodavni komitet nadalje sa zabrinutošću primjećuje nedostatak odgovarajućih udžbenika, nastavnih materijala, kvalifikovanih nastavnika i raspoloživih prostora, što otežava napore nacionalnih manjina da promovišu učenje jezika nacionalnih manjina i ostavlja ih u situaciji da u velikoj mjeri zavise od pomoći svojih matičnih država u ovoj oblasti (pogledati u nastavku, članovi 14. i 17.). Takvi napori trebaju biti institucionalizovani u sistemu obrazovanja i na svim nivoima obrazovanja, uključujući i obuku nastavnika.

Preporuke

---

⁴⁹ Leonard Valenta, *Let's get to know each other: Nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini (Upoznajmo se; Nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini)*, OSCE, 2009. godine, dostupno na web stranici: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_201102281342501eng.pdf

129. Savjetodavni komitet poziva vlasti da dodatno razviju mjere i programe namijenjene za podsticanje bolje svijesti o nacionalnim manjinama među učenicima i opšte javnosti, zasnivajući ih na inicijativama koje su već preduzete u smjeru jačanja edukacije o nacionalnim manjinama u školama. Ovi dugoročni napori posebno trebaju težiti ka tome da istorija, kultura i jezici nacionalnih manjina budu sastavni dio nastavnih planova i programa i ka edukaciji nastavnika na ovu temu.

130. Savjetodavni komitet takođe poziva vlasti da daju veću i aktivniju podršku razvoju školskih udžbenika i drugih materijala koji su posebno osmišljeni za nastavu na manjinskim jezicima.

Romi u obrazovnom sistemu

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

131. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti da osiguraju sistematično provođenje Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma i ostalih nacionalnih manjina, posebno kroz dodjelu odgovarajućih sredstava i redovno praćenje i vrednovanje preduzetih mjera. Savejtodavni komitet je takođe naglasio da državna tijela trebaju preuzeti ulogu koordinatora implementacije ovog Akcionog plana.

Sadašnje stanje

132. Romska djeca se dalje suočavaju sa marginalizacijom i socijalnom isključenošću, što ograničava njihovo učinkovito ostvarivanje prava na obrazovanje. Savjetodavni komitet napominje da su potrebne posebne mjere koje će razbiti taj ciklus i postići ravnopravnost u praksi. Zatim pozdravlja priznavanje potrebe od strane vlasti da se takve mjere i u tom kontekstu zapaža da je Akcioni plan o obrazovnim potrebama Roma i ostalih nacionalnih manjina revidiran kada se Bosna i Hercegovina pridružila Dekadi inkluzije Roma u 2010. godini. Stručni tim pod pokroviteljstvom Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine prati implementaciju Akcionog plana. Od maja 2012. godine, tim je izvijestio da su razvili metodologiju prikupljanja podataka i da je pri kraju njihov prvi izvještaj o monitoringu. Savjetodavni komitet pozdravlja preduzete korake ka unaprijeđenju procesa monitoring kao i za ocjenu implementacije Akcionog plana.

133. Savjetodavni komitet sa interesovanjem zapaža da u već preduzete pozitivne mjere za poboljšanje pristupa romske djece u škole, kao što su na primjer dodjele besplatnih udžbenika i olakšan pristup školskim autobusima. Međutim, ove mjere se ne primjenjuju na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, a Savjetodavni komitet je primio brojne izvještaje da se u nekim mjestima ove mjere ne primjenjuju na romsku djecu u praksi. Štaviše, za porodice koje žive u ekstremnom siromaštvu, troškovi školskih materijala, kao što su sveske, olovke i adekvatna odjeća i dalje ostaju previsoki. Ovi troškovi nisu pokriveni gore navedenim usvojenim mjerama tako da su od male koristi onima kojima su namijenjene.

134. Tokom posjete Savjetodavnog komiteta u Srajevu, Tuzli i Brčko Distriktu navadeni su neki pozitivni primjeri uključivanja Romskih medijatora i asistenata u rad kako bi se poboljšao pristup romske djece obrazovanju. Međutim, takve mjere ostaju nedovoljne. Savjetodavni komitet primjećuje da tamo gdje su se te mjere pokazale uspješnim to se desilo zahvaljujući razvoju jake veze između romskih roditelja i škola te primjenjivanjem holističkog pristupa koji uključuje, na primjer, dostupnost istog djeci predškolske dobi kako bi se pripremili za školu i kroz obezbjeđivanje prikladnog prostora za učenje, a isto tako sve zavisi od individualne predanosti i angažmana osoba koje rade kao medijatori i asistenati, te opsega povjerenja romske zajednice u osobu sa kojom rade.

135. Savjetodavni komitet, uprkos gore navedenim naporima, ostaje duboko zabrinut zbog toga što se Romi i dalje suočavaju upornim nejednakostima u pogledu na pristup obrazovanju u cijeloj zemlji. Procenat upisa romske djece u škole je i dalje nizak, kao i procenat ispisivanja tako da je vrlo mali broj romske djece koja su stekla srednje obrazovanje a još manji je broj djece koja imaju visoko obrazovanje. Procenat nepismenosti je visok kada su u pitanju adolescenti, posebno romske djevojke a isto tako je

izuzetno veliki procenat nepismenosti među odraslim Romima, posebno među starijim ženama. Siromaštvo, geografska izolovanost, socijalna isključenost, diskriminacije, predrasude i neprijateljstva u školama dalje produbljuju ove pojave, kao i činjenica da mnogi romski roditelji nisu stekli osnovno obrazovanje, a to što imaju nizak procenat pismenosti čini situaciju još težom, posebno onda kada se nastoje prevladati ovakvi problemi kod školske djece.⁵⁰ Nadalje, djeci koja nemaju lične dokumente (pogledati iznad, komentari ispod člana 4) navodno može biti uskraćeno da se upišu u školu jer, u svjetlu relevantnih zakona, oni nemaju pravno postojanje. Savjetodavni komitet naglašava važnost prevladavanja takvih problema vrlo brzo kako bi se osiguralo da nedostatak ličnih dokumenata ne oduzima pravo djece na pristup obrazovanju.

Preporuke

136. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti na svim nivoima da osiguraju da se Akcioni plan o obrazovnim potrebama Roma i ostalih nacionalnih manjina na odgovarajući finansira i potpuno implementira. Savjetodavni komitet ohrabruje vlasti u njihovim nastojanjima da poboljšaju monitoring i evaluaciju implementacije Akcionog plana. Savjetodavni komitet ih takođe podstiče da rezultate ovog monitoringa i evaluacije iskoriste za razvoj i jačanje dobre prakse u ovoj oblasti.

137. Savjetodavni komitet preporučuje da, kao dio mjera koje se preduzimaju kako bi se osigurao jednak pristup obrazovanju za romsku djecu, vlasti osiguraju da romskoj djeci ne bude spriječen upis u školu jer nemaju lične dokumente, u takvim slučajevima nadležna tijela bi trebala olakšati pristup potrebnim dokumentima i pomoći roditeljima da upišu svoju djecu u školu.

138. Savjetodavni komitet podstiče vlasti da i dalje razvijaju praksu zapošljavanja romskih medijatora ili asistenata, da pomognu u jačanju veza između romskih porodica i škola, te da osiguraju ne samo upis romske djece u školu već i da iznađu mogućnosti kako bi pratili njihovo školovanje sve do završetka. Savjetodavni komitet naglašava važnost učenja iz uspješnih i neuspješnih iskustava u ovoj oblasti kako bi se izgradilo povjerenje i stvorili održivi rezultati.

139. Savjetodavni komitet, dalje, organima vlasti preporučuje da preduzmu mjere za rješavanje problema nepismenosti odraslih Roma, posebno, putem olakšavanja pristupa odraslih Roma obrazovanju.

Član 14. Okvirne konvencije

Nastava na jezicima manjina/ poducavanje manjinskih jezika

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

140. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti da preduzmu odlučnije korake kako bi se razvijala nastava na/o manjinskim jezicima u područjima u kojima žive pripadnici nacionalnih manjina bilo da su se naselili ili tradicionalno žive ili su u značajnom broju i da naprave pravilnu procjenu potreba i zahtjeva pripadnika nacionalnih manjina u ovoj oblasti.

Sadašnje stanje

141. Zahtjevi, utvrđeni zakonom, vezani za učenje na/o manjinskim jezicima nisu se promijenili od Drugo mišljenja Savjetodavnog komiteta. Dakle, prema državnom zakonu o pravima nacionalnih manjina, izmijenjen i dopunjen 2005.godine, učenici koji su pripadnici nacionalne manjine moraju činiti jednu trećinu stanovništva kako bi dotične škole bile obavezne osigurati nastavu na manjinskom jeziku. Zakon Federacije Bosne i Hercegovine odražava te kriterije, zakon Republike Srpske još nije usklađen s izmijenama i dopunama, i još uvijek odražava odredbe, odnosno da pripadnici nacionalne manjine moraju sačinjavati apsolutnu ili relativnu većinu opštine u pitanju kako bi djeca imala pravo na pohađanje nastave

---

⁵⁰ Pogledati na primjer, *Millenijumske ciljeve razvoja, ne upisivanje i prekid školovanja: studija se zaniva na djeci i mlade koji se ne upisuju u ili odustati od osnovnog i srednjeg obrazovanja, decembar 2011.godine.*

na manjinskom jeziku. Međutim, u praksi, niti su uvedeni manje strogi zahtjevi u federalnom zakonu niti se u Republici Srpskoj zakon uskladi sa izmjenama i dopunama tako da trenutno u Bosni i Hercegovini ne postoji državna škola u kojoj se nastava izvodi na manjinskom jeziku. Ovakva situacija nije promjena iako je u septembru 2010.godine Bosna i Hercegovina ratifikovala Evropsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima.⁵¹

142. Što se tiče učenja manjinskih jezika, prema izmjenama i dopunama državnog i Federalnog zakona iz 2005.godine, učenici pripadnici nacionalnih manjina moraju činiti jednu petinu stanovništva u školi da bi se stvorila obaveza, na zahtjev većine njihovih roditelja, osiguravanja fakultativne nastave o jeziku, književnosti, istoriji i kulturi manjine. U Republici Srpskoj, bez obzira na broj učenika pripadnika nacionalnih manjina u bilo kojoj opštini, postoji obaveza osiguranja dopunske nastave, ako roditelji učenika pripadnika nacionalnih manjina tako budu zahtijevali, i u skladu s opštim zakonima o obrazovanju. Savjetodavni komitet je obaviješten da vrlo mali škola u Bosni i Hercegovini pruža takvu vrstu fakultativne nastave a tamo gdje takva nastava postoji vrlo su male mogućnosti za učenje romskog jezika u školama. U Republici Srpskoj, ukrajinski i talijanski jezici se pohađaju kao izborna nastava u manjem broju škola. U većini drugih slučajeva, čini se da je učenje jezika manjina ipak dostupnije kao van nastavna aktivnost. U Tuzli, na primjer, vlasti su istaknule da je bilo zahtjeva za nastavu na manjinskim jezicima u školama, ali da se mađarski, talijanski i slovenski uči u školama stranih jezika, koje dobijaju podršku dijelom iz opštinskih i kantonalnih budžeta a dijelom iz relevantnih ambasada. Udruženja poljaka i čeha u Federaciji Bosne i Hercegovine organizuju nastavu uz podršku vlasti iz matičnih država.⁵²

143. Savjetodavni komitet je zabrinut što vlasti nisu preduzele su proaktivni pristup u ovoj oblasti. U tom smislu žali što Zajednička komisija za ljudska prava pri Parlamentu Bosne i Hercegovine nikada nije odobrila objavljivanje izvještaja Državnog vijeća nacionalnih manjina u periodu od 2004-2009.godine o implementaciji prava na obrazovanje pod Državnim zakonom o pravima nacionalnih manjina. Inicijative za obezbjeđenje učenja jezika manjina i dalje dolaze uglavnom od samih nacionalnih manjina. Kao što je već spomenuto (pogledati član 12), ovi napori u velikoj mjeri ostaju da zavise od podrške svojih matičnih država.

144. U razgovorima s Savjetodavnim komitetom za vrijeme posjete Bosni i Hercegovini, predstavnici nacionalnih manjina dosljedno su izrazili razočarenje zbog ovakne situacije i izrazili su potrebu za puno aktivnom podrškom od strane vlasti u ovoj oblasti. Savjetodavni komitet naglašava da je trenutna situacija, u kojoj su jezik, istorija i kultura nacionalnih manjina gotovo odsutni iz školskih planova i programa (vidi gore, članak 12), ne samo da predstavlja prijetnju za očuvanje ličnog identiteta osoba koje pripadaju nacionalnih manjina, nego i otežava njihov položaj virtualne nevidljivosti u kontekstu Bosne i Hercegovine. Savjetodavni komitet nadalje ističe da posve pasivni pristup - jednostavno čekati da pripadnici nacionalnih manjina jasno izraze potražnja - nije adekvatno sredstva za zaštitu prava pripadnika nacionalnih manjina: Vlasti trebaju redovno pratiti potražnju za učenjem manjinskih jezika, zatim podizati svijet o istom među roditeljima i učenicima⁵³.

Preporuka

---

⁵¹ Kao što je gore navedeno, u trenutku donošenja ovog Mišljenja, Komitet stru njaka Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima bio je u procesu sastavljanja svojeg prvog izvještaja o Bosni i Hercegovini.

⁵² Pogledati, u komentar N ° 1, Savjetodavnog komiteta o obrazovanju pod Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina, usvojenom 2. marta 2006.godine, Dio 2.1.2 ~ Glavni problemi - obuke nastavnika, pristup udžbenicima i multikulturalnim kontaktima, o potrebi razboritosti u korištenju potpore mati ne države u oblasti obrazovanja.

⁵³ Posebno pogledati, § § 71-72 Tematski Komentar n ° 3 Savjetodavnog komiteta o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama, ACFC/44DOC (2012) 001 rev.

145. Savjetodavni komitet poziva vlasti da pojačaju svoje napore za razvoj nastave i manjinskih jezika u područjima u kojima žive pripadnici nacionalnih manjina su se naselili tradicionalno ili u značajnom broju. Vlasti na svim razinama treba uzeti proaktivan pristup u ovom području. O potrebama i zahtjevima pripadnika nacionalnih manjina za takvu nastavu treba biti propisno procijeniti.

Član 15. Okvirne konvencije
Učešće u javnim poslovima
Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

146. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti da preduzmu sve potrebne mjere, uključujući i na zakonodavnom nivou, kako bi omogućili pripadnicima nacionalnih manjina s realnim mogućnostima i učinkovit zastupanje u općinskim vijećima i skupštinama. Konkretno, on ih je pozvao kako bi se osiguralo da ove pozitivne mjere nisu bili zlostavljani od strane osobe ili skupine koji nije predstavljaju pripadnike nacionalnih manjina.

147. Savjetodavni komitet takođe naglašava da je od suštinskog je značaja da predstavnici nacionalnih manjina u budućnosti budu u potpunosti uključeni u svaku raspravu o pitanjima od javnog interesa, a posebno u kontekstu reforme Ustava i funkcionisanja institucija u zemlji. Isto tako naglašava da treba posvetiti posebnu pažnju unapređenju participacije Roma u javnim poslovima.

Sadašnje stanje

148. Savjetodavni komitet primjećuje da se zakonodavstvo u pogledu zastupljenosti manjina u opštinskim vijećima i skupštinama nije promijenilo nakon izmjena i dopuna izbornog zakona u aprilu 2008.godine. Dakle, pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na zastupljenost u opštinskim i gradskim vijećima i skupštinama u odnosu na njihov postotak stanovništva izmjeren u posljednjem (1991.godine) popisu stanovništva, gdje su i rezervisana mjesta garantovana ukoliko budu imali najmanje 3% zasstupljenosti u odnosu na lokalno stanovništvo. Opštinske i gradske skupštine i vijeća mogu, osim toga, mogu donijeti odluku o dodjeli mjesta nacionalnim manjinama čak i onda kada oni čine manje od 3% stanovništva a pred izbore 2008.godine bili su dužni da nacionalnim manjinama preciziraju broj mjesta koja će im biti dodijeljena. Savjetodavni komitet sa zanimanjem zapaža da prema ovim izbornim pravilima nacionalne manjine imaju 35.predstavnik⁵⁴ od ukupno 106 kandidata na lokalnim izborima u 2008.godini, 14 u opštinama u Republici Srpskoj i 17. u Federaciji Bosne i Hercegovine (ostale imaju po dva predstavnika) te u Brčko Distriktu u kojem su takođe dva predstavnika manjina. U dvije opštine gdje je mogao biti po jedan predstavnik nacionalne manjine, nije bilo kandidata za odgovarajuće pozicije.

149. Savjetodavni komitet nije bio u mogućnosti pristupiti detaljnoj analizi predstavnika manjina izabranih na lokalnim izborima 2012.godine. Međutim, primjećuje da je samo 29. manjinskih predstavnika izabrano ovim izborima – što predstavlja značajan pad u poređenju sa prethodnim lokalnim izborima u 2008.godini. Savjetodavni komitet smatra da treba analizirati uzroke ove situacije, u uskoj saradnji sa pripadnicima nacionalnih manjina, s ciljem prevladavanja bilo kakve poteškoće utvrđene prije održavanja sledećih lokalnih izbora za četiri godine.

---

⁵⁴ 13. Roma, 7. Crnogoraca, 4.Albanca, 3. Ukrajinci 2. Makedonca, 2.Slovenca, 1. eh,1. Italijan, 1. Rumun, 1. Turk. Biloje izabrano 27. muškaraca i 8. žena.

150. Savjetodavni komitet primjećuje da će se po zakonu, broj rezervisanih mjesta za predstavnike nacionalnih manjina morati izračunati nakon sledećeg popisa stanovništva, kako bi se dobio precizniji prikaz sastava stanovništva u Bosni i Hercegovini.

151. Savjetodavni komitet ponovno je prijavljeno da su neke političke stranke posebno iskoristile dva faktora: - najprije, kandidati nacionalnih manjina zahtijevaju manje potpisa za njihovu kandidaturu u odnosu na druge candidate i drugo, pojedinci su se o etničkoj pripadnosti mogli izjašnjavati drugačije u toku izbornog procesa – tako da su candidate na svojim listama predstavljali kao one koji pripadaju nacionalnoj manjini (i na taj način su popunjavana mjesta rezervisana za nacionalne manjine). Iako priznaje načelo slobodne samoidentifikacije propisane u članu 3. Okvirne konvencije, Savjetodavni komitet je zabrinut zbog zloupotrebe ovog sistema, koji je bio namijenjen za promovisanje efikasnog učešća nacionalnih manjina na lokalnom nivou.

152. Kako je istaknuto gore (pogledati član 4), pripadnici nacionalnih manjina izovstavljani iz svih namjera, svrha i rasprava kako bi se osiguralo da su automatski isključeni iz candidature za neke od visokih političkih dužnosti na nivou države. Prema mišljenju Savjetodavnog komiteta, to predstavlja nedostatak obraćanja pažnje na situaciju osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama od strane vodećih političkih stranaka u Bosni i Hercegovini. O ovom pitanju će se tražiti odlučno djelovanje političkih lidera.

Preporuke

153. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti da preduzmu odlučne mjere kako bi se osiguralo da su potencijali za zastupljenost u opštinskim vijećima i skupštinama koji su propisani zakonom za pripadnike nacionalnih manjina, stvarni i djetovorni u praksi. U tom smislu, vlasti bi trebale razmotriti kriterije za uključivanje predstavnika nacionalnih manjina na stranačkim listama, kako bi se spriječila zloupotreba sistema od strane kandidata koji ne predstavljaju nacionalne manjine. Vlasti bi takođe trebale razmotriti prag od 3% rezerviranih mjesta, uzimajući u obzir rezultate sa sljedećeg popisa stanovništva kada isti postanu dostupni.

154. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti, da u bliskoj saradnji sa predstavnicima nacionalnih manjina, prouče faktore na kojima se zasniva pad broja predstavnika manjina izabranih na lokalnim izborima 2012.godine, s ciljem otklanjanja bilo kakvih problema uočenih prije početka narednih lokalnih izbora koju će se održati u 2016.godini.

155. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti da osiguraju da predstavnici nacionalnih manjina u budu u potpunosti uključeni u svaku raspravu u kontekstu reforme Ustava i funkcionisanja institucija u zemlji te se u tom smislu poziva na svoje preporuke navedene iznad (Član 4.).

Vijeća nacionalnih manjina

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

156. U prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je organima vlasti preporučio da preduzmu sve neophodne mjere, uključujući raspodjelu finansijskih i ljudskih resursa, da novoizabrano Vijeće za nacionalne manjine na državnom nivou može u potpunosti i na efikasan način obavljati svoju ulogu. Savjetodavni komitet takođe poziva organe vlasti da osiguraju da se proces imenovanja članova Vijeća u Federaciji Bosne i Hercegovina provede na transparentan način i da se sačini jasan i precizan pravilnik o njegovom radu.

157. Savjetodavni komitet poziva organe vlasti da povećaju finansijske i ljudske resurse koji su na raspolaganju Savjetodavnom odboru za Rome, da bi im omogućili da vrše efikasnu koordinaciju i

monitoring implementacije akcionih planova za Rome u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i stambenog zbrinjavanja.

Sadašnje stanje

158. Savjetodavni komitet pozdravlja činjenicu da su formirana Vijeća nacionalnih manjina u oba entiteta, kao i na državnom nivou, te da su s radom počeli prije nekoliko godina. Takođe pozdravlja osnivanje Vijeća nacionalnih manjina u Kantonima Sarajevo i Tuzla, u skladu sa svojim kantonalnim propisima o nacionalnim manjinama.

159. Međutim, pojavili su se problemi u postupku imenovanja predstavnika nacionalnih manjina u Vijeće nacionalnih manjina na državnom nivou kao zbog njihove nemogućnosti da značajnije utiču na aktivnosti vezane za nacionalne manjine. Na državnom nivou, uloga parlamentarnog odbora za ljudska prava, pri izboru članova Vijeća, ukoliko postoji više kandidata predstavnika nacionalnih manjina, biva ispolitizovana čime se ozbiljno narušava povjerenje u predstavnike nacionalnih manjina u Vijeću odnosno da će efikasno zastupati interese nacionalnih manjina. U Federaciji Bosne i Hercegovine, veliki broj članova Vijeća, koje je utvrđeno zakonom⁵⁵, takođe stvara poteškoće u radu Vijeća nacionalnih manjina u Federaciji. Ovi problemi su pogoršani zbog nedostatka interesa od strane njihovih parlamentarnih sagovornika kako bi se postiglo djelotvorno funkcionisanje vijeća na osnovu prijedloga koje su iznijeli. Iz tog razloga, uticaj Vijeća nacionalnih manjina na aktivnosti koje se tiču nacionalnih manjina ostaje veoma ograničen u praksi. Savjetodavni komitet ipak napominje da je u posljednjih nekoliko godina Vijeće nacionalnih manjina u Republici Srpskoj sve aktivnije u naporima za unaprijeđenje saradnje između nacionalnih manjina i izvršne vlasti.

160. Što se tiče Savjetodavnog odbora za Rome, on djeluje kao savjetodavno tijelo Vijeća ministara na državnom nivou, a sastoji se od jednakog broja predstavnika Roma i vlade. Odbor je zadužen za savjetovanje i koordinisanje rada na pitanjima Roma u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i za praćenje implementacije strategija i akcionih planova u toj oblasti. Savjetodavni komitet zapaža da je romska zajednica bila u mogućnosti davati prijedloge mjera koje su uvrštene u razne akcione planove za Rome koje je pokrenulo Vijeće ministara a finansiranje istih je iznosilo 75. 000 KM (oko 38. 000 eura) u 2011.godni, od 50.000 KM (oko 25. 000 eura) u 2007.godini. Savjetodavni komitet je međutim zabrinut zbog izvještaja da procedure za imenovanje predstavnika Roma nisu transparentne, ne dovode se u prvi plan najviše kvalifikovani kandidati, niti služe kako bi se osiguralo efikasno predstavljanje interesa Roma.

Preporuke

161. Savjetodavni komitet preporučuje da vlasti izmijene odredbe kojima se uređuje članstvo u Državnom Vijeću nacionalnih manjina kako bi se depolitizovale obaveze i osigurati da su članovi Vijeća istinski predstavnici nacionalnih manjina. Takođe preporučuje da se preispitaju odredbe kojima se uređuje članstvo u Vijeću Federacije Bosne i Hercegovine kako bi se osiguralo da Vijeće nije pretrpano i da u potpunosti bude reprezentativno.

162. Savjetodavni komitet poziva vlasti da posebnu pažnju posvete prijedlozima koje iznese Vijeće nacionalnih manjina. Takvi prijedlozi trebaju biti uvaženi zatim donijeti odluka o tome da li su prihvatljivi ili opravdani.

---

⁵⁵ **Zakon Federacije Bosne i Hercegovine predvi da postoji jedan predstavnik Vijeća nacionalnih manjina na svakih hiljadu osoba (ili je dio) koje pripadaju nacionalnoj manjini, od toga po pet zastupnika za nacionalne manjine i sedam za Rome.**

163. Savjetodavni komitet predlaže da organi vlasti pregledaju procedure imenovanja u Savjetodavni odbor za Rome kako bi se osiguralo da su transparentni kako bi se na efikasan način zastupali interesi Roma.

Učešće u ekonomskom i društvenom životu:
Pristup zdravstvenoj njezi socijalnoj zaštiti i zapošljavanju

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

164. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti da preduzmu određene mjere za poboljšanje učešća Roma u društveno-ekonomskom životu. Pozvao je vlasti da osiguraju jedinstven i nediskriminirajući pristup socijalnom osiguranju, u borbi protiv etničke diskriminacije pri zapošljavanju i osiguraju efikasnu implementaciju akcionih planova za Rome u oblasti zdravstva i zapošljavanja, te da provedu monitoring ušuća i evaluaciju tih akcionih planova.

Sadašnje stanje

165. U oblasti zapošljavanja, u dva dijela Akcionog plana za Rome - sufinansiranje poslodavaca koji zapošljavaju Rome i podrška za samozapošljavanje Roma – 119. Roma je imalo pristup zapošljavanju u 2009.godini i 93. u 2010.godini. Međutim, ozbiljne nedostatke u dizajnu i radu ovog Akcionog plana hitno treba popraviti kako bi pozitivne mjere imale održive učinke.

166. Savjetodavni komitet primjećuje da Romi koji su odabrani za učešće u program samozapošljavanja često nemaju neophodne vještine koje su potrebne za uspostavljanje i pokretanje uspješnog poslovanja jer predhodno nisu prošli programe obuke niti programe podrške. Kao rezultat toga, mnoge firme su propale, a Romi u pitanju su morali potražiti komercijalne kredite od banaka da vrate kredite koje su dobili od države - što znači i da je njihova finansijska situacija znatno pogoršala i da su ostali bez zdravstvenog osiguranja, a time što su ušli u program samozapošljavanja značilo je da su uklonjeni iz evidencije nezaposlenih.

167. Što se tiče sistema sufinansiranja, predviđena je mogućnost olakšica i beneficija za poslodavce koji otvaraju nova radna mjesta i zapošljavaju veći broj nezaposlenih Roma, te na kraju tog razdoblja u mnogim slučajevima poslodavci jednostavno zamijene jednu osobu s drugom, dakle, sistem ne pruža održiva rješenja za Rome. Štaviše, podaci koji se koriste za praćenje uticaja preduzetih mjera navodno samo pokazuju koliko je ljudi prošlo kroz program i koliko je novca potrošeno, a ne pokazuju jasno koliko je Roma i dalje zaposleno nakon razdoblja sufinansiranja. Savjetodavni komitet nadalje primjećuje da je veoma nizak nivo obrazovanja mnogih roma, što predstavlja problem pri zapošljavanju, što znači da se trebaju preduzeti posebne mjere kako bi se pratio njihov ulazak na tržište rada. Nadalje se navodi da je vrlo malo Roma zaposleno u javnim službama, od lokalnog do državnog nivoa, i oni koji su pak uspjeli naći zaposlenje plaćeni su po najnižim koeficijentima čak i u slučajevima sa visokom stručnom spremom.

168. Savjetodavni komitet primjećuje da je pristup socijalnom osiguranju usko vezan za pristup zapošljavanju i registraciji u zavodima za zapošljavanje. Da bi se registrovali u zavode za zapošljavanje potrebna su lična dokumenta što znači da Romi koji nemaju lična dokumenta automatski bivaju isključeni, kao i djeca koja su napustila školu više od 30 dana prije nego što navrš 16. ili koja ne završe obavezno osnovno obrazovanje⁵⁶ - od kojih, nesrazmjerno velik broj su Romi. To znači da su mnogi Romi isključeni iz pristupa socijalnom osiguranju i suočavaju se sa socijalnom isključenosti i marginalizacijom.

---

⁵⁶ Prema informacijama kojima raspolaže Savjetodavni komitet, osoba mora imati 16. godina kako bi mogla dobiti lična dokumenta, koja su potrebna za registraciju u zavode za zapošljavanje. Takva registracija, međutim, mora biti završena u roku od

169. U oblasti zdravstva, tri prioriteta cilja Akcionog plana su poboljšala pristup zdravstvenoj zaštiti, podizanje svijesti u području zdravstvene zaštite i poboljšanje zdravstvenog stanja Roma, od kojih je posljednji bio glavni fokus aktivnosti provedenih tokom 2009. i 2010. godine. Dakle, tokom 2009. godine više od 500. romske djeca je dobilo besplatno cijepljenje. Savjetodavni komitet pozdravlja pozitivne pomake, ali takođe napominje da je cijepljenje besplatno za svu djecu sa zdravstvenog osiguranja, stoga poziva vlasti na dugoročnije ciljeve kroz koje se može postići poboljšanje pristupa Roma zdravstvenom osiguranju i podizanje svijesti u oblasti zdravstvene zaštite. Kratkoročne napore poput cijepljenja – čime se nedvojbeno postigao pozitivan rezultat poboljšanja zdravstvenog stanja osoba koje su prošle navedene treba prekidati nego treba postići dugoročnije i dalekosežnije ciljeve.

170. Savjetodavni komitet razumije da se prema zdravstvenom zakonodavstvu entiteta, zdravstveno osiguranje primjenjuje na odrasle osobe na jednoj od tri osnove: kroz zapošljavanje, kroz registraciju u zavode da zapošljavanje, ili na osnovu invalidnosti koja sprečava zapošljavanje. Osobe koje nemaju pravo na zdravstveno osiguranje na osnovu jedne od ove tri osnove ipak imaju pravo na osnovno osiguranje, djeca do 18. godina, trudnice i majke do šest mjeseci nakon poroda automatski se smatraju osiguranicima. U Federaciji Bosne i Hercegovine, gdje se nadležnost u pitanjima zdravlja dijeli između entitetskog i kantonalnog nivoa⁵⁷, odredbe o osnovnom osiguranju za neosigurane osobe, međutim, nisu usvojene od strane svih kantona, što ostavlja Rome u posebno osjetljivoj situaciji u smislu pristupa zdravstvenoj zaštiti.

171. Savjetodavni komitet je duboko zabrinut zbog brojnih izvještaja koje je zaprimio a koja se odnose na uskraćivanje zdravstvene zaštite Romima na diskriminatornim osnovama, uključujući i trudnice, osobe u dobi od 18. godina, kako u Federaciji tako i u Republici Srpskoj. Štaviše, teške povrede prava na zdravlje, kao što su odbijanje zahtjeva za pružanje zdravstvene njege za Rome u hitnim situacijama, prolaze nekažnjeno. To ne samo da ostavlja žrtve bez pravnog lijeka, prkos pozitivnim zakonskim propisima koji sun a snazi, već znači i da se ne vrši dovoljan pritisak na zdravstvene radnike da promjene takve prakse.

172. Savjetodavni komitet je duboko zabrinut zbog marginalizacije romskog stanovništva u Bosni i Hercegovini. Iako pozdravlja korake koje su vlasti preduzele za poboljšanje situacije Roma od ulaska u Dekadu inkluzije Roma u 2010. godini, naglašava potrebu za odlučnijim djelovanjem u ovoj oblasti u cilju promovisanja potpunog učešća u društveno-ekonomskoj sferi.

Preporuke

173. Savjetodavni komitet predlaže da vlasti pregledaju mjere predviđene Akcionim planom za zapošljavanje Roma kako bi poboljšali svoju sposobnost koja će dovesti do održivog zapošljavanja za Rome. Bitno je da Romi koji učestvuju u program samozapošljavanja ne samo da dobivaju sredstva, nego i da prođu obuku i dobiju podršku kako bi pokretanje uspješnog poslovanja bilo sastavni dio programa, i to prije prijema sredstava, a nakon što pokrenu posao. Isto tako, program sufinansiranja za poslodavce bi trebao uključivati mjere za promovisanje održivog zapošljavanja Roma. Više bi se takođe trebalo učiniti na promovisanju zapošljavanja Roma na svim nivoima javne službe.

174. Savjetodavni komitet predlaže da se preduzmu mjere za rješavanje nedostataka koji se javljaju u socijalnom osiguranju u kojima pojedinci nemaju potrebne dokumente ili potrebni nivo obrazovanja.

---

30 dana od strane bilo koje osobe koja završi osnovnu školu, a odlu i da ne e upisati srednju školu. To zna i da djeca koja su odustala od škole 30 dana prije navršene 16. Godine ne mogu zadovoljiti 30-dnevni rok za registraciju. Djeca koja su ispisana iz škole prije završetka osnovnog obrazovanja tako e ne ispunjavaju uslove za registraciju u Zavodu za zapošljavanje.

⁵⁷ Poglavlje III, lan 2. (b) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine.

175. Savjetodavni komitet takođe poziva vlasti da posebnu pažnju posvete ciljevima za poboljšanje pristupa zdravstvenoj zaštiti i podizanja svijesti o ciljevima navedenim u Akcionom planu za zdravlje Roma. Savjetodavni komitet podstiče one kantone koji nisu usvojili odredbe o univerzalnom osnovnom zdravstvenom osiguranju da iste usvoje veoma brzo. Paralelno s tim, dosta toga se treba uraditi u borbi protiv diskriminacije Roma kada su u pitanju zdravstvene usluge, uključujući i osiguranje nametanja odgovarajućih sankcija u mjestima u kojima se takva diskriminacija događa.

Učešće ekonomskom i društvenom životu: Pristup adekvatnom stanovanju

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

176. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je organima vlasti preporučio da preduzmu niz mjera kako bi se poboljšao pristup Roma stanovanju, zatim da implementiraju Akcioni plan za stambeno zbrinjavanje Roma, pružaju pomoć Romima prilikom procesa vraćanja imovine koja je bila u njihovom vlasništvu prije oružanog sukoba, da prekinu prisilne deložacije i da odmah preduzmu mjere za poboljšanje uslova života u romskim naseljima.

Sadašnje stanje

177. Savjetodavni komitet sa interesovanjem primjećuje da vlasti na državnom nivou približno izdvajaju po 3. miliona KM svake godine od 2009. godine, za implementaciju akcionih planova za Rome u oblasti zapošljavanja, zdravstvene zaštite i stanovanja, a velika većina je dodjeljena za oblast stanovanja. Ova sredstva, koja se dodjeljuju za projekte koje sufinansiraju entiteti, županije, opštine i / ili nevladine organizacije, služila su za izgradnju ili rekonstrukciju stambenih objekata i popravak infrastrukture. Iako je moguće da lokalne vlasti sufinansiraju doprinose u naturi, na primjer kroz obezbjeđivanje zemljišta, ta mogućnost, čini se, nije puno iskorištena.

178. Uprkos mjerama kojima se garantuje transparentnost i osigurava kvalitet podržanih projekata, poput javnih oglasa za projekte, Savjetodavni komitet je zabrinut što je zbog brojnih zlopotreba i neuspjeha u implementaciji projekata ozbiljno ugrožena sposobnost vlasti za poboljšanje situacije Roma. Konkretno, niži nivoi vlasti nisu odgovorili nivo finansiranja koji se očekuje, Romi su navodno bili rijetko uključeni ili adekvatno konsultovani prilikom pripreme i implementacije stambenih projekata, a značajne proporcije uloženi sredstava navodno su otišle na **poboljšanje cigle i morta za kuće**, a ne za obezbjeđivanje najranjivije grupe koje žive u improvizovanim barakama.

179. Savjetodavni komitet s dubokom zabrinutošću primjećuje da Akcioni plan za stambeno zbrinjavanje Roma ne sadrži odredbe za poboljšanje stambene situacije Roma koji žive u neformalnim naseljima, iako su navodno vrlo brojna zbog velikog broja Roma raseljenih tokom rata, i njihovim poteškoćama u dobivanju priznavanja vlasništva na bilo koju imovinu koju su imali prije rata. Osim toga, uslovi života u ovim naseljima i dalje su posebno nekvalitetni, uz nedostatak osnovne infrastrukture, osobe koje žive u takvim naseljima nalaze su među najugroženijim i najranjivijim pripadnicima romske zajednice, čak su izloženi i prisilnim deložacijama .

Preporuke

180. Savjetodavni komitet poziva vlasti na entitetskom, kantonalmom i lokalnom nivou da izdvoje odgovarajuća sredstva za implementaciju stambenih projekata koji će biti pokriveni na osnovu Akcionog plana za stambeno zbrinjavanje Roma. Takođe, preporučuje da vlasti pojačaju svoja nastojanja kako bi se posavjetovali sa Romima o identifikaciji takvih stambenih projekata u cilju rješavanja problema onih kojima je to najpotrebnije.

181. Savjetodavni komitet poziva vlasti da pronađu načine za rješavanje situacije Roma koji žive u neformalnim naseljima, bilo kroz legalizaciju i poboljšanje uslova života u tim naseljima ili kroz pomaganje Romima u pristupu stambenom zbrinjavanju.

Član 17. Okvirne konvencije

Slobodni i miroljubivi kontakti preko granica i podrška “matične” države
Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

182. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je pozvao organe vlasti da pažljivo razmotre uticaj koji vanjska pomoć u oblasti obrazovanja ima na sveobuhvatne obrazovne politike i da, tamo gdje je o moguće, revidiraju svoje obrazovne politike, kako bi se osiguralo da ne vode ka još većoj segregaciji po etničkim linijama.

Sadašnje stanje

183. Savjetodavni komitet sa interesovanjem primjećuje da u pojedina udruženja manjina razvila snažnu saradnju sa kolegama iz matičnih država, uz podršku lokalnih ili kantonalnih vlasti, što je dovelo do kulturne saradnje na lokalnom i kantonalnom nivou. Savjetodavni komitet nadalje primjećuje da su mnogi predstavnici manjina takvu saradnju vidjeli kao bitan element obzirom da imaju veoma malo podrške od strane države za organizovanje svojih kulturnih aktivnosti. Međutim, što se tiče sporazuma o saradnji u oblasti obrazovanja, Savjetodavni komitet ponovno želi navesti da je neophodan opreza iz razloga što se došlo do saznanja da pojedini sporazumi o saradnji sa susjednim državama sardže poruke “podjele” koje čak imaju tendenciju naglašavanja etničke podjele a ne naglašavanja međusobnog razumjevanja i poštivanja kako to zahtijeva član 6. Okvirne konvencije. Savjetodavni komitet naglašava da nacionalne manjine koje ne uživaju podršku matičnih država ne trebaju biti ostavljene u nepovoljnom položaju.

Preporuka

184. Savjetodavni komitet ponovo poziva vlasti da pažljivo razmotre da uticaj koji vanjska pomoć u oblasti obrazovanja ima na sveobuhvatne obrazovne politike i da, tamo gdje je o moguće, revidiraju svoje obrazovne politike, u cilju promovisanja uzajamnog poštovanja, razumijevanja i tolerancije a kako bi se osiguralo da ne vode još većoj segregaciji po etničkim linijama.

Član 18. Okvirne konvencije

Bilateralni sporazumi o zaštiti nacionalnih manjina

Preporuke iz prethodna dva kruga monitoringa

185. U svojim prethodnim krugovima monitoringa, Savjetodavni komitet je podstaknuo vlasti da nastave saradnju, na regionalnom nivou, o zaštiti manjina i pojačaju napore ka zaključivanju bilateralnih sporazuma u ovoj oblasti, kao način doprinosa očuvanju kultura i jezika manjina.

Sadašnje stanje

186. Savjetodavni komitet primjećuje da od predhodnog mišljenja nije zaključen niti jedan bilateralni i multilateralni sporazum o zaštiti manjina. Međutim, Savjetodavni komitet pozdravlja interes izražen od strane vlasti za sklapanje takvih sporazuma. Savjetodavni komitet takođe pozdravlja učešće Bosne i Hercegovine u zajedničkom programu Vijeća Evrope i Evropske unije za promovisanje ljudskih prava i zaštite manjina u jugoistočnoj Evropi, koji je dizajniran za poboljšanje zaštite manjina i povećanje kapaciteta mjerodavnih državnih tijela i regionalne povezanosti njihovih aktivnosti.

Preporuka

187. Savjetodavni komitet ponovo podstiče organe vlasti da nastave sa saradnjom na regionalnom nivou koja se odnosi na zaštitu manjina. Komitet ih takođe poziva da ubrzaju napore ka zaključivanju bilateralnih sporazuma o zaštiti manjina, jer oni mogu doprinijeti očuvanju razvoja kulture i jezika manjina.

III. Završne odredbe

188. Savjetodavni komitet smatra da ove završne odredbe mogu poslužiti kao osnova za zaključke i preporuke koje će Komitet ministara usvojiti u odnosu na Bosnu i Hercegovinu.

Pozitivni pomaci nakon dva kruga monitoringa

189. Osim zakona na nacionalnim manjinama koju su već na snazi na državnom i entitetskim nivoima, Kantoni Tuzla i Sarajevo su takođe usvojili zakone o nacionalnim manjinama. Dana 30. januara 2013.godine Kanton Sarajevo je takođe odobrio izmjene i dopune svog ustava putem kojih će se osobe koje se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda - uključujući i pripadnike nacionalnih manjina – tretirati kao i pripadnici konstitutivnog naroda u odnosu na funkcionisanje kantonalne skupštine. U 2009.godini su doneseni sveobuhvatni antidiskriminacijski zakonski propisi a u februaru 2012.godine Institucija Ombudsmena za ljudska prava na državnom nivou je objavila svoj prvi izvještaj o diskriminaciji u Bosni i Hercegovini.

190. Nakon znatnih kašnjenja, popis stanovništva u Bosni i Hercegovini je zakazan za oktobar 2013.godine i trebao bi obezbjediti ažurirane informacije o stanovništvu Bosne i Hercegovine, po prvi put od kraja rata, uključujući i podatke podijeljene po etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i jeziku. Popisni obrasci i pozadinske informacije su prevedene na jezike svih 17. nacionalnih manjina, te se nastoji osigurati da pripadnici nacionalnih manjina budu zastupljeni u popisnim komisijama unutar opština kao i među popisivačima.

191. u proteklih nekoliko godina učinjeno je dosta u pogledu obezbjeđivanja ličnih dokumenata za Rome, zatim usvojeni su novi zakoni o upisu u matične knjige rođenih u oba entiteta. Državni proces registracije je sada u velikoj mjeri završen a rad na rješavanju preostalih slučajeva je u toku. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je takođe provelo opsežan proces evidentiranja broja Roma u cijeloj Bosni i Hercegovini i kreiralo baze podataka o njihovim potrebama.

192. U oblasti kulture, neki gradovi i kantoni su pružili snažnu podršku kulturnim aktivnostima nacionalnih manjina. U oblasti obrazovanja, Koordinaciono tijelo ministara obrazovanja Federacije Bosne i Hercegovine je u avgustu 2012.godine usvojilo set preporuka za otklanjanje linija razdvajanja i paralelnih struktura u obrazovnim institucijama u Federaciji Bosne i Hercegovine. Sačinjen je i Priručnik o nacionalnim manjinama za školsku upotrebu.

193. Vijeća nacionalnih manjina su sada uspostavljena na kako na državnom tako i na nivou entiteta i u kantonima Sarajevo i Tuzla. Predstavnici nacionalnih manjina su takođe mogli biti izabrani na rezervisana mjesta u opštinskim i gradskim skupštinama tokom lokalnih izbora 2008. i 2012.godine.

194. Kao dio učešća u Dekadi inkluzije Roma vlasti Bosne i Hercegovine su usvojile Akcione planove za Rome u oblasti zdravstva, zapošljavanja i stanovanja, kao i obrazovanja. Navedeni planovi uključuju niz pozitivnih mjera za otklanjanje nejednakosti sa kojima se pripadnici Roma susreću u tim oblastima.

Pitanja od značaja nakon dva kruga monitoringa

195. Ustavi Bosne i Hercegovine i entiteta, još uvijek prave razliku između Bošnjaka, Hrvata i Srba, kao konstitutivnih naroda, i "ostalnih". No napredak je postignut ka ispravljanju isključenja pripadnika nacionalnih manjina iz pristupa određenim političkim pozicijama, uprkos presudi Evropskog suda za ljudska prava u kojoj se navodi da je to u suprotnosti sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Neuspjeh uključivanja predstavnika nacionalnih manjina, na odgovarajući način, u aktualne rasprave dovodi ih u situaciju da nisu u poziciji da značajnije utiču na ishode tih rasprava.

196. Od velikog značaja je opseg slobodnog i opcionalnog izjašnjavanja tokom popisa u 2013. godini. Mnogo još treba učiniti kako bi se osiguralo da su pitanja koja se odnose na etničke, jezičke i vjerske identitete dobrovoljna i da se više pripadnosti može adekvatno izraziti. Nedostatak konsultacija sa pripadnicima nacionalnih manjina, prije pilot popisa, treba rješavati u narednim mjesecima kako bi se poboljšalo povjerenje u popisnom procesu između pripadnika nacionalnih manjina.

197. Rezovi koji su napravljeni u budžetu Institucije ombudsmana za ljudska prava mogu nesrazmjerno uticati na njegovu sposobnost za rad odnosno da efikasno garantuje zaštitu od svih oblika diskriminacije. Postoji potreba da se preduzme sistematičan i sveobuhvatan pristup u rješavanju slučajeva moguće direktne ili indirektno diskriminacije protiv pripadnika nacionalnih manjina. Svijest o diskriminaciji među građanima - a posebno između pripadnika nacionalnih manjina - štaviše, i dalje je jako niska.

198. Još uvijek postoji niz prepreka pri registraciji rođenih koje i dalje stvaraju probleme romskom stanovništvu a nedostatak ličnih dokumenata se još uvijek navodi kao jedan od glavnih uzroka što romsko stanovništvo nema adekvatan pristup ostalim pravima. I dalje je neizvjestan broj Roma koji žive na teritoriji države, kao i nedostatak informacija u vezi pristupa ključnim socijalnim pravima koje navodno nisu uvrštene u bazu podataka o potrebama Roma. To potkopava sposobnost organa vlasti u ocjenu da riješe glavne izazove i da preduzmu mjere koje su neophodne kako bi se Romima poboljšao pristup pravima.

199. I dalje je slaba implementacija zakonskih okvira u kojima se štite prava nacionalnih manjina. Nedostatak koordinacije između vlasti na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou i nedostatak nadzora mjera po kojim se odredbe zakona implementiraju u praksi i dalje ima negativan uticaj na unapređenje manjinskih prava u Bosni i Hercegovini.

200. U političkim krugovima se velika pažnja posvećuje situaciji konstitutivnih naroda što pripadnike nacionalnih manjina ostavlja u marginalizovanoj situaciji tokom rasprava. Jaka nacionalistička retorika od strane političara dodatno stvara etničke napetosti. Isto tako javljaju se brojni napadi na vjerske imovine i mjesta. Ova situacija, u kombinaciji sa etničkom diskriminacijom u pristupu tržištu rada i drugim socijalnim pravima, i dalje djeluje kao barijera za povratak manjina.

201. Podrška za kulturne aktivnosti udruženja nacionalnih manjina i organizacija i dalje ostaje ograničena. Nacionalne manjine takođe pate zbog slabe vidljivosti u medijima: Uprkos odredbama koje nacionalnim manjinama omogućuju da uspostave vlastite medije i da zahtijevaju da javni emiteri u svoje rasporede uključe specifične programe za nacionalne manjine, čini se da nema dovoljno truda kako bise obezbjedilo redovno prisustvo pripadnika nacionalnih manjina u javnim medijima. Nisu učenjeni naporu za procjenu potreba i zahtjeva nacionalnih manjina u pogledu na upotrebu manjinskih jezika u kontaktu sa administrativnim tijelima ili u pogledu topografskih znakova i drugih obaviještenja na manjinskim jezicima.

202. Etnička segregacija u školama se nastavlja: napredak u uklanjanju fenomena "dvije škole pod jednim krovom" je i dalje spor, a broj jednonacionalnih škola je u porastu. Zajedničko jezgro nastavnih planova i programa se još uvijek ne primjenjuje u cijeloj zemlji, a grupa predmeta istorija, geografija i vjeronauka se

i dalje nastavljaju izučavati u zavisnosti od "nacionalnog" nastavnog plana i programa. Nedostatak odgovarajućih udžbenika, nastavnih materijala, kvalifikovanih nastavnika i raspolaganje prostorijama štaviše koči nastojanja u promovisanju učenja na jezicima nacionalnih manjina. Iako mali broj škola pruža fakultativnu- dodatnu nastavu za učenje jezika manjina, u većini slučajeva takva nastava se odvija izvan školskog okruženja i ni u jednoj školi ne postoji obaviještenje na jezicima nacionalnih manjina.

203. Iako postoji niz pozitivnih mjera koje se preduzimaju za poboljšanje pristupa romske djece obrazovanju, ove mjere se ne primjenjuju na svu romsku djecu u praksi te su nedovoljne za porodice koje žive u ekstremnom siromaštvu. Nedostaci u mjerama koje su predviđene u sklopu učešća Bosne i Hercegovine u Dekadi inkluzije Roma, smanjuju njihovu učinkovitost, a Romi se i dalje suočavaju sa marginalizacijom i diskriminacijom u području pristupa zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti i stambenom zbrinjavanju. Romi koji žive u neformalnim naseljima suočavaju se sa nekvalitetnim uslovima života i bivaju izloženi prisilnim deložacijama.

204. Što se tiče političke zastupljenosti nacionalnih manjina, prijavljene su zloupotrebe sistema i rezervisanih mjesta za nacionalne manjine na lokalnim izborima kao i značajan pad izabranih predstavnika u odnosu na 2008. i 2012. godinu. Problemi koji se odnose na sastav vijeća nacionalnih manjina na nivou Države i Federacije Bosne i Hercegovine, kao i nedostatak interesa sagovornika i kolega utiče na njihovu sposobnost da utiču na poslove i odlike koje se odnose na pripadnike nacionalnih manjina. Takođe su zabilježeni problemi u vezi transparentnosti imenovanja romske zajednice koji utiču na njihovu reprezentativnost.

Preporuke

205. Pored mjera koje treba preduzeti da bi se implementirale detaljne preporuke sadržane u Dijelovima I i II Mišljenja Savjetodavnog komiteta, organi vlasti se pozivaju da preuzmu sljedeće korake ka daljem unapređenju implementacije Okvirne konvencije :

Pitanja koja se hitno trebaju rješavati⁵⁸

- Sva pitanja vezana za etničku ili nacionalnu pripadnost na predstojećem popisu trebaju biti opcionalna, osigurati, u dogovoru s nacionalnim manjinama, da postoji mogućnost izjašnjavanja više pripadnosti ili identifikacije sa drugim grupama osim sa konstitutivnim narodima ili nacionalnim manjinama; preduzeti mjere za podizanje svijesti među pripadnicima nacionalnih manjina prije popisa stanovništva i nastaviti napore kako bi se osiguralo njihovo efikasno učešće u popisnom procesu;
- Ubrzati –zatim izmjene i dopune primijeniti na izborima 2014. godine - promjenu Ustava i drugih relevantnih zakonskih odredbi kako bi se uklonilo isključenje "ostalnih", uključujući i pripadnika nacionalnih manjina, da se kandiduju na predsjedničke dužnosti i za članove Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, usvojiti pristup koji pospješuje učešće svih, bez daljih etničkih podjela i da osigurati da pripadnici nacionalnih manjinabudu direktno uključeni i konsultovani u ovom procesu;
- Prioritetno, preduzeti sve neophodne korake kako bi se uklonila segregacija u obrazovanju, posebno ubrzati ukidanje svih preostalih slučajeva "dvije škole pod jednim krovom" i zamijeniti ih integrisanim obrazovanjem, raditi na izbjegavanju formiranja jednonacionalnih škola u područjima gdje postoji mješovito stanovništvo pri čemu će se učiti iz pozitivnih iskustava područja u kojima se ovakvo obrazovanje uspješno primjenjuje;

---

⁵⁸ Preporuke u nastavku su navedene po redoslijedu koji odgovara članovima Okvirne konvencije.

- Osigurati da se u svim školama u Bosni i Hercegovini primjenjuje i proširuje zajedničko jezgro nastavnih planova i programa uključujući I na predmete istoriju, geografiju i vjeronauku; uvesti inkluzivno i multi-perspektivno učenje tih predmeta;
- Osigurati da se implementacija Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma i ostalih nacionalnih manjina finansira i ocjenjuje na odgovarajući način; osigurati da romska djeca nisu spriječena da se upišu u školu jer nemaju lične dokumente; razvijati prakse koje jačaju vezu između Romskih porodica i škole, zatim preduzeti odlučne mjere za poboljšanje implementacije Akcionih planova za zapošljavanje Roma, zdravstvo, stambeno zbrinjavanje i rješavanje situacije Roma koji žive u neformalnim naseljima;

Dalje preporuke ⁵⁹

- Osigurati da Institucija ombudsmana za ljudska prava raspolaze svim potrebnim finansijskim i ljudskim resursima kako bi svoju dužnost obavljala na djelotvoran i efikasan način; podržati aktivnosti podizanja svijesti o diskriminaciji i dostupnim pravnim lijekovima, s posebnim naglaskom na pripadnike nacionalnih manjina;
- Završiti proces registracije rođenih Roma i uvesti besplatnu i univerzalnu registraciju rođenja kako bi se osiguralo da sva djeca budu registrovana posebno djeca koja se nalaze u ranjivim situacijama;
- Jačati koordinacije između nadležnih tijela kako bi se osiguralo da se zakonodavstvo o nacionalnim manjinama u potpunosti i dosljedno provodi, osigurati redovnu i jaku potporu nacionalnim manjinama kako bi im se omogućilo da održavaju i razvijaju svoje kulturne baštine i jezike;
- Promovisati interkulturalni dijalog i međusobno razumijevanje između različitih etničkih i vjerskih grupa u Bosni i Hercegovini; osuditi sve pojave netolerancije i etnički motivisana neprijateljstva u političkoj sferi i intenzivirati napore u borbi protiv svih oblika netrpeljivosti usmjerenih na pripadnike nacionalnih manjina;
- Pojačati napore kako bi se osiguralo da pripadnici nacionalnih manjina imaju učinkovit pristup medijima, procijeniti njihove potrebe i zahtjeve u vezi sa uopćenom manjinskih jezika u odnosima sa administrativnim tijelima i prikazom topografskih i drugih znakova; u potpunosti primijeniti postojeće odredbe entitetskog zakonodavstva u toj oblasti;
- Pojačati napore za razvoj nastave na manjinskim jezicima u mjestima u kojima žive pripadnici nacionalnih manjina, bilo da su se naselili tradicionalno ili tu žive u značajnom broju;
- Preduzeti odlučne mjere kako bi se osiguralo da su potencijali za zastupljenost u opštinskim vijećima i skupštinama, propisani zakonom za pripadnike nacionalnih manjina, stvarni i učinkoviti u praksi, izmijeniti odredbe koje uređuju članstvo u Odbor za Rome i Vijeća nacionalnih manjina, gdje je to neophodno, kako bi se osiguralo su transparentne i adekvatno primjenjene.

---

⁵⁹ Preporuke nastavku su navedene po redoslijedu koji odgovara članovima Okvirne konvencije.